

Opinnäytetyö

Koulunkäynninohjaajan ja puhevammaisen oppilaan välinen vuorovaikutus

Tero Kaipainen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma
(240 op)

Arvioitavaksi jättämisaika
(4/2020)

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Tulkkauksen ja kielellisen saavutettavuuden koulutusohjelma

Tekijät: Tero Kaipainen
Opinnäytetyön nimi: Koulunkäynninohjaajan ja puhevammaisen oppilaan välinen vuorovaikutus
Sivumäärä: 57 ja 3 liitesivua
Työn ohjaaja: Sirpa Lyytinen
Työn tilaaja: Tytti Luoma, Humanistinen ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyössäni selvitän, kuinka koulunkäynninohjaaja edistää ja ylläpitää vuorovaikutusta puhevammaisen oppilaan kanssa sekä kuinka ohjaaja valmistautuu kohtaamaan puhevammaisen oppilaan ja hänen käyttämänsä kommunikaatiomenetelmän. Työn tilaajana toimi Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus ja tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelumenetelmää käyttäen. Haastatteluihin osallistui yhteensä kuusi informanttia kolmesta eri koulusta Itä-Suomen alueelta. Vastaajat osallistuivat haastatteluihin anonymisti ja jokainen haastattelu äänitettiin puhelimen äänitystoiminnolla. Haastattelut toteutettiin jokaisessa toimipaikassa yksilöhaastatteluina. Aineisto litteroitiin karkeasti ja vastaukset jaoteltiin teemoittain sekä tutkimuskysymyksittäin.

Haastatteluista saatujen vastausten perusteella voidaan todeta, että työ on vaativaa ja henkilökohtainen asenne vaikuttaa työhön valmistautumiseen ja työskentelyyn haastavissa tilanteissa. Vastaukset osoittavat, että kommunikaatiolla ja oman ammattitaidon ylläpitämisellä on merkittävä osuus jokapäiväisessä koulutyössä. Moniammatillinen yhteistyö, ohjaajan läsnäolo, oppilaan tuntemus ja puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien (esimerkiksi tukiviittomat, kuvakommunikaatiokansiot, tablettiovellukset) päivittäinen käyttö rakentavat kokonaisuuden, jonka avulla vuorovaikutus ja kommunikaatio puhevammaisen oppilaan kanssa sujuvoituu.

Yhteenvedona koulunkäynninohjaajien valmistautuminen ja vuorovaikutuksen ylläpitäminen toteutuvat kaiken kaikkiaan hyvin, mutta kouluttautumisen tai oman ammattitaidon ylläpitämisen suhteen saisi vielä tehdä enemmän töitä. Koulumaailmassa vastuun delegointi eniten osaavalle on tutkimuksen mukaan kovin yleistä.

Avainsanat: Koulunkäynninohjaaja, puhevammaisuus, valmistautuminen, kommunikaatio

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Name of the Degree Programme

Author: Tero Kaipainen

Title: The interaction between a school attendance instructor and student with speech impairment

Number of Pages: 57 and 3 attachment pages

Supervisor(s): Sirpa Lyytinen

Subscriber(s): Tytti Luoma , Humak University of Applied Sciences

In my thesis I found out how a school attendance instructor promotes and maintains interaction with a student with speech impairment and how the instructor prepares to meet the student and the method of the communication. The subscriber of the thesis was Humak University of Applied Sciences.

The thesis is a qualitative survey and the research material was collected by using theme interview method. Six informants from three different places took part to the survey across the Eastern Finland region. The informants took anonymously part to the interviews and each interview was recorded by mobile phones recording tool. Each informant was interviewed individually. The material from the interviews was transcribed roughly and the answers were divided by themes and research questions.

Based on the answers collected from the interviews, the job is very demanding and everyone's own personal attitude affects how they prepare and work in difficult situations. The answers pointed that communication and maintaining one's professional skills play significant role in everyday school work. Multi-professional collaboration, instructors' presence, knowing the student and the daily use of methods build a completeness, which helps the interaction and communication with the speech impaired student.

In conclusion: the preparation of the school attendance instructor and maintaining the interaction work well, but training and maintaining one's own professional skills needs more work. In school world the delegation of responsibility to one who knows the most is very common, according to survey.

Keywords: School attendance instructor, speech impairment, preparation, communication

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	TILAAJAN JA INFORMANTTIEN ESITTELY	8
3	KOULUNKÄYNTI JA PUHEVAMMAISUUS.....	9
3.1	Koulunkäynti	9
3.2	Koulunkäynninohjaus	10
3.3	Erytystä tukea tarvitsevien lasten opetus	11
3.4	Puhevammaisuus.....	12
4	KOMMUNIKOINNIN APUVÄLINEET	14
4.1	Viittomakieli	15
5	PUHETTA TUKEVAT JA KORVAAVAT KOMMUNIKAATIOMENETELMÄT ...	16
5.1	Tukiviittomat	17
5.2	Kuvat	18
5.2.1	KUVAKO	19
5.2.2	Taivutettu keskustelu eli TAIKE.....	20
5.2.3	Kvakommunikaatiokansio.....	21
5.3	SymWriter ja Boardmaker.....	22
5.4	Piirtäminen	23
5.5	Bliss-kieli.....	24
5.6	PCS – kuvat.....	25
5.7	SähköSANOMA.....	25
5.8	MOI- kalenteri	26
6	TUTKIMUSMENETELMÄT	27
7	HAASTATTELUMATERIAALI.....	29
7.1	Litterointi.....	30
7.2	Aineisto ja analysointi	31
8	TULOSTEN ESITTELY JA ANALYSOINTI	32
8.1	Valmistautuminen puhevammaisen oppilaan kohtaamiseen ja hänen käyttämäänsä kommunikaatiomenetelmään.....	33
8.2	Vuorovaikutuksen ja kommunikaation toteutuminen kouluympäristössä....	41

9	POHDINNAT	51
	LÄHTEET	54
	LIITTEET	58
	Liite 1	58
	Liite 2	59
	Liite 3	60

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tavoitteena on tuoda esille koulunkäynninohjaajien näkökulma ja apuvälineiden hyödyllisyys koulumaailmassa. Jotta jokainen oppilas saisi äänensä tai mielipiteensä kuuluviin sekä vastavuoroisesti opetusta tasapuolisesti, tarvittavien apuvälineiden kartoittaminen on tärkeää. Apuvälineet kehittyvät koko ajan ja uusia tulee jatkuvasti lisää. Tavoitteena on myös korostaa valmistautumisen tärkeyttä ennen ja jälkeen asiakkaan kohtaamisen.

Koulumaailma on ympäristö, joka myös voi aiheuttaa arjen ongelmatilanteita kommunikoinnin näkökulmasta. Tällaisten ongelmien ja haasteiden kanssa painivat muun muassa sellaiset puhevammaiset oppilaat, joiden on vaikea tuottaa puhetta ja sitä kautta ilmaista omaa tahtoaan ja mielipidettään tasa-arvoisesti. Tässä työssä tarkoitan puhevammaisella oppilaalla sellaista henkilöä, jolle on vammansa vuoksi myönnetty kommunikaation apuväline ja hänellä on vaikeuksia puheen ja kommunikaation suhteen (Kehitysvammaliitto 2020). Apuvälineinä ovat esimerkiksi tablet-laitteet tai kuvakommunikaatiokansiot (Tolvanen 2011, 115).

Opinnäytetyön aiheen keskiössä on koulunkäynninohjaajien työ ja heidän valmistautumisensa siihen. Tavoitteena on selvittää, kuinka koulunkäynninohjaaja valmistautuu kohtaamaan puhevammaisen oppilaan ja hänen käyttämänsä kommunikointimenetelmän sekä toteuttaa vuorovaikutuksen puhevammaisen oppilaan kanssa kouluympäristössä. Etenkin, kun puhutaan erityisen tuen tarpeessa olevia lapsista ja nuorista. Työ voi olla hyvin monipuolista ja sen vuoksi etukäteisvalmistautuminen on alalla kuin alalla oleellista ja mahdollisuuksien mukaan toivottavaakin. Etukäteisvalmistautuminen tarkoittaa mahdollisimman kattavan ja oppilasta koskevan etukäteistiedon keräämistä, jotta hänet tunnetaan jo kohdatessa paremmin (Kölli 2018,19).

Tämä opinnäytetyö rakentuu siten, että luvussa 2 kerrotaan opinnäytetyön tilaajasta lyhyesti, luvussa 3 tietoperustaa koulunkäynnistä ja koulunkäynninohjauksesta, puhevammaisuudesta ja viittomakielestä. Luku 4 avaa kommunikoinnin apuvälineitä ja niistä siirrytään puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikaatiomenetelmiin eli lukuun 5. Luvussa 6 esittelen opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmää ja luku 7 käsittelee haastattelumateriaalin hankintaa ja käsittelyä. Haastatteluista saadut tulokset ovat luvussa 8, jonka jälkeen pohdinnat luvussa 9.

Koulunkäynninohjaajan työn näkökulmasta muun muassa tähän ongelmaan puuttuminen ja vaikuttaminen on tärkeää ja hänen työpanoksensa ja ammattimaisuutensa avulla mahdollisuudet puhevammaisen oppilaan tasavertaiseen vuorovaikutukseen ja kommunikointiin kasvavat. Työ ei ole helppoa, mutta oikeilla menetelmillä ja valmistautumisella tämä voidaan mahdollistaa tai vähintään parantaa oikeaan suuntaan. Keinojen selvittäminen on yksi opinnäytetyöni avainkysymyksistä. Opinnäytetyö on suunnattu koulumaailmaan suuntautuneille henkilöille, eritoten koulunkäynninohjaajille, koulunkäynninohjauksesta ja koulumaailman ympäristössä työskentelystä kiinnostuneille. Opinnäytetyön tietoperustassa tuodaan enemmän esille koulumaailmaan ja kommunikoinnin apuvälineisiin liittyvää käsitteistöä.

Valmistautuminen puhevammaisen oppilaan käyttämään kommunikaatiomenetelmään ja oppilaan vuorovaikutukselliseen kohtaamiseen kiinnostavat itseäni niin paljon, että päätin ottaa sen oman työni aiheeksi ja tuoda esille erilaisia tapoja ja menetelmiä koulunkäynninohjaajan näkökulmasta. Tämä opinnäytetyö on tärkeä, koska tehdessäni taustatutkimusta totesin, että aiheesta ei ole aiemmin tehty vastaavaa opinnäytetyötä.

Opinnäytetyöni toteutetaan haastatteluna, jonka avulla pyrin selvittämään koulunkäynninohjaajien valmistautumista ja vuorovaikutuksen toteuttamista puhevammaisen oppilaan ja hänen käyttämänsä kommunikointivälineen/-menetelmän kanssa. Mikäli heillä on kommunikoinnin tueksi käytettävissä apuvälineitä, millaisia ne ovat tai onko niitä ollenkaan?

Haastatteluiden pohjaksi laadin taustakysymyksiä (liite 1), jotka johtavat lopulta tutkimuskysymyksiin, joita olen laatinut laadullista tutkimusta varten kaksi.

Tutkimuskysymykset ovat tutkimuksessani seuraavanlaiset:

1. Millä tavalla koulunkäynninohjaaja valmistautuu kohtaamaan puhevammaisen oppilaan ja hänen käyttämänsä kommunikointivälineen?
2. Millä tavalla koulunkäynninohjaaja edistää vuorovaikutusta puhevammaisen oppilaan kanssa?

2 TILAAJAN JA INFORMANTTIEN ESITTELY

Opinnäytetyön tilaajana toimii Humanistinen ammattikorkeakoulu ja opinnäytetyöhön liittyviin haastatteluihin osallistuneet kuusi vastaajaa toimivat informanteina. Informanteiksi voidaan pyytää tutkittavasta aiheesta parhaiten tietoa omaavia henkilöitä (Tuni.fi 2020). Yhteydenotto informanttien kanssa toteutui sähköpostitse.

Humanistinen ammattikorkeakoulu on yhteisöllisyyttä ja osallisuutta edistävä, valtakunnallinen ammattikorkeakoulu, jossa on muun muassa mahdollisuus opiskella yhteisöpedagogiikkaa ja viittomakielen tulkkausta (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2020). Nuorisotyön ja järjestötoiminnan kehittäminen ovat myös avainasemassa Humanistisen ammattikorkeakoulun toiminnassa. Humanistisella ammattikorkeakoululla on alueyksiköitä Helsingissä, Kuopiossa, Turussa, Jyväskylässä, Kauniaisissa ja Nurmijärvellä (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2020).

Informantit ovat kaikki Itä-Suomen alueelta. Informanteja on yhteensä 6, joista 3 peruskoulun puolelle ja 3 toisen asteen ammatillisen oppilaitoksen puolelle. Heistä jokaista on haastateltu anonymisti tätä opinnäytetyötä varten. Jokainen haastattelu toteutettiin yksilohaastatteluna heidän työpaikoillaan Itä-Suomen alueella.

3 KOULUNKÄYNTI JA PUHEVAMMAISUUS

Tuon seuraavaksi esille aihealueita, jotka liittyvät omaan opinnäytetyöhöni. Esiteltävä tietoperusta on tässä opinnäytetyössä olennaista siksi, että haastatteluiden perusteella kyseisiä kommunikaatiomenetelmiä ja välineitä käytetään ja ne ovat sen vuoksi tarpeellista selittää. Tietoperustaan olen esitellyt koulumaailmaan ja puhevammaisuuteen liittyviä käsitteitä ja niiden yhteys selitetään tarkemmin luvussa 8.

Koulunkäynnin perusteita ja puhevammaisuuden käsittelyä esitellään myös tietoperustassa, koska näiden kahden aiheen välille opinnäytetyö pääosin rakentuu. Viittomakielen tietoperustaa esittelen myös oman koulutukseni näkökulmasta ja se on siksi oleellista selittää myös tässä opinnäytetyössä, sillä menetelmäosiossa käsitellään tarkemmin tukiviittomia, jotka ovat puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät ovat kommunikaation muotoja, jotka tukevat puhuttua kieltä (von Tetzchner & Martinsen 2000, 20).

Esittelen seuraavaksi sekä etukäteen että haastattelun aikana esille tulleita kommunikaatiomenetelmiä, mitä tähän työhön liittyvät käsitteet tarkoittavat, millaisia keinoja ja menetelmiä olen käyttänyt hankkiessani materiaalia ja millaisiin lopputuloksiin olen niiden avulla päätenyt. Seuraavassa luvussa käsitellään koulumaailmaa, perusopetuslakia ja toisen asteen koulutusta, sekä erityistä tukea tarvitsevien lasten koulutusta.

3.1 Koulunkäynti

Jokaisella Suomessa asuvalla lapsella on oppivelvollisuus. Heidän perustuslaillinen oikeutensa on saada opetusta maksuttomasti. Kunta on velvollinen järjestämään perusopetusta kunnan alueella asuville, jotka ovat oppivelvollisuusikäisiä (Perusopetuslaki 628/1998).

Koulu aloitetaan yleensä silloin, kun lapsi täyttää 7 vuotta ja päättyy 16 vuoden ikäisenä. Sairaus ei ole este opiskelulle. On myös yleistä, että opetus järjestetään siinä koulussa, joka on lähimpänä kotia. (Selko.fi 2020.) Oppilaslähtöisessä toiminnassa pyritään perusopetuslain mukaisesti toteuttamaan kolmiportaisen tuen mallia (Takala 2010, 21). Tuen kolme eri muotoa ovat yleinen, tehostettu ja erityinen tuki.

Toisen asteen koulutus tarkoittaa peruskoulun jälkeistä koulutusta, joita ovat joko lukioiden tai ammattikoulun opinnot (Oaj.fi 2020). Ammatilliset tutkinnot jakautuvat vielä kolmeen eri kategoriaan eli ammatilliseen perustutkintoon, ammattitutkintoon ja erikoisammattitutkintoon. Toisen asteen koulutukseen hakijalla ei hakijan terveydentilalla tai toimintakykyyn liittyvällä seikalla ei saa lain mukaan olla estettä opiskelijaksi ottamiselle (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017).

Henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelma (HOKS) laaditaan opiskelijalle hänen aloittaessaan toisen asteen opinnot. Tämä laaditaan yhteistyössä opiskelijan ja koulutuksen järjestäjän kanssa, johon kuuluvat yleensä opinto-ohjaaja tai opettaja, joka on nimetty koulutuksen järjestäjän toimesta (Finlex.fi. 2020.)

3.2 Koulunkäynninohjaus

Koulunkäynninohjaaja on henkilö, joka auttaa, tukee ja ohjaa oppilasta erilaisissa toimintaympäristöissä. Tarkoituksena on tukea oppijan kehitystä omassa oppimisessaan, mutta tärkeää on silti kunnioittaa ja tukea oppijan oma-aloitteisuutta ja itsenäisyyttä. Koulunkäynninohjaaja toimii kouluympäristössä opettajan ohella vastuullisena aikuisena. Oppilaan oppimisen ohjaaminen, kasvun tukeminen ja itsetunnon kehittäminen on koulunkäynninohjaajan keskeisiä velvollisuuksia (Hiltunen, Hyytiäinen, Lindroos & Matero 2008, 25).

Koulunkäynninohjaajan työnkuva on laaja ja monipuolinen. Työympäristönä voi olla muun muassa päivähoito, päivä – ja iltapäivähoito, perusopetus, lukio tai ammatillinen koulutus tai vapaa-ajan koulutus. Luokassa toimii usein opettajan lisäksi myös koulunkäynninohjaaja, joka on yhtä vastuullinen aikuinen luokkatilassa (Hiltunen ym. 2008, 25). Koulunkäynninohjaajan tutkinto sisältää työn toimintaympäristöjen, kasvun ja toiminnan tukemisen sekä oppimisen ohjaamisen osa-alueet, jotka mahdollistavat työskentelyn koulussa (Takala 2010, 125).

3.3 Erityistä tukea tarvitsevien lasten opetus

Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten opetuksessa ja ohjauksessa on käytössä useita kehitystä tukevia menetelmiä. Oppilaalle valitaan iän ja kehitys- ja toiminnallisen tason mukainen opetus- tai ohjausmenetelmä (Hiltunen ym. 2008, 193.). Perusopetuslaki (628/1998) määrittelee erityisen tuen järjestämisen seuraavasti:

”Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta tämän lain mukaan annettavasta tuesta. Erityisopetus järjestetään oppilaan etu ja opetuksen järjestämisedellytykset huomioon ottaen muun opetuksen yhteydessä tai osittain tai kokonaan erityisluokalla tai muussa soveltuvassa paikassa. Erityisen tuen antamiseksi opetuksen järjestäjän tulee tehdä kirjallinen päätös, jota tarkistetaan ainakin toisen vuosiluokan jälkeen sekä ennen seitsemännelle vuosiluokalle siirtymistä. Erityisen tuen antamista koskevassa päätöksessä on määrättävä oppilaan pääsääntöinen opetusryhmä, mahdolliset tulkitsemis- ja avustajapalvelut (Perusopetuslaki 628/1998.).”

Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS laaditaan erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tai erityisopetukseen otetuille tai siirretyille lapsille (Hiltunen ym. 2008, 35). Suunnitelma laaditaan yhdessä vanhempien ja kuntoutuksesta vastaavien ammattilaisten kanssa moniammatillisena yhteistyönä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kohdalla voidaan puhua myös kolmiportaisen tuen mallista, joka jakautuu yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen (Takala 2010, 21). Tähän vaiheeseen kuuluu nimenomaan HOJKS:n laatiminen. Opetus ja ohjaus on tällöin enemmän yksilöllisempää (Takala 2010, 23).

Erityisopetusta voidaan järjestää ja toteuttaa koulussa yksilöopetuksena, pienryhmässä tai integroituna muuhun opetukseen. Koulunkäynninohjaaja on näissä ryhmissä myös tarpeellinen, koska pienikin erityisryhmä tarvitsee silti koko ajan aktiivista oppilaan huomioimista, tukemista, avustamista ja läsnäoloa. Eteneminen tilanteessa muokkautuu oppilaan tarpeista (Takala 2010, 127). Opettajan näkökulmasta myös tilanne on helpottava, sillä opettajalla voi olla opetustyön ohella tehtävänä arviointeja tai tuntisuunnitelmien tekoa, joten koulunkäynninohjaaja voi olla tällaisessa tilanteessa vastuullinen aikuinen, joka työskentelee oppilaiden kanssa.

Tilanteet voivat kuitenkin olla myös ristiriitaisia, sillä välttämättä aina opettajatkaan eivät osaa hyödyntää koulunkäynninohjaajan työpanosta oppitunneillaan. Takala (2010) mainitsee, että eräs alakoulun opettaja oli ollut joka kerta tyytyväinen, kun sai koulunkäynninohjaajan työpariksi oppitunneille, kun taas toinen opettaja oli ollut hämmentynyt koulunkäynninohjaajan saapumisesta luokkaan, koska ei ollut täysin perillä koulunkäynninohjaajan työpanoksen merkityksestä.

3.4 Puhevammaisuus

Ihminen, jonka on vaikea tuottaa puhetta tai ymmärtää sitä, on puhevammainen (Kehitysvammaliitto 2020). Puhevammaisuus on käsitteenä laaja ja olen sen vuoksi hakenut opinnäytetyöhaastatteluistani enemmän yksittäisiä tapauksia, joissa koulunkäynninohjaajalla on ollut oppilaanaan puhevammadiagnoosin saanut oppilas. En keskity tiettyyn puhevammatyyppiin, esimerkiksi vaikeaan puhevammaisuuteen.

Puhevammaisuus on jokaisella yksilöllistä, joten pyrin myös tutkimuksessani ottamaan selvää, kuinka eritasoisten puhevammaoppilaiden kanssa mahdollisesti toimi-

taan. Puheen tuottamisen ongelmat havaitaan helpommin verrattuna puheen ymmärtämisen vaikeuteen ja koulussa se ilmenee oppimisen haasteena (Hiltunen ym. 2008, 142-143). Onko sillä merkitystä oppilaan kohtaamisessa? Onko puhevamman taso vaikea vai lievä puhevammaisuus ja vaikuttaako puhevamman taso koulunkäynninohjaajan toimintaan hänen kohdatessaan puhevammaisen oppilaan.

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta määrittellään laissa seuraavasti:

”Oikeus tulkkauspalveluun on henkilöllä, jolla on kuulonäkövamma, kuulo-
vamma tai puhevamma ja joka vammansa vuoksi tarvitsee tulkkausta työssä
käymiseen, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, har-
rastamiseen tai virkistykseen. Lisäksi edellytyksenä on, että henkilö kykenee
ilmaisemaan omaa tahtoaan tulkkauksen avulla ja hänellä on käytössään jo-
kin toimiva kommunikointikeino (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalve-
lusta 133/2010.).”

Huhtikuun alussa vuonna 2019 astui voimaan myös saavutettavuusdirektiivi, jonka mukaan viranomaisten on tehtävä digitaaliset palvelut yhdenvertaisesti kaikille saavutettaviksi (Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 15.03.2019/306). Direktiivi on peräisin Euroopan Unionista eli EU:sta, jossa säädettiin vuonna 2016 direktiivi julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta (Eurex 2020). Saavutettavuus tarkoittaa sitä, että jokainen saa oikeutetusti itselleen tarpeellisen tiedon omalla kommunikointikeinollaan (Kehitysvammaliitto 2020). Saavutettavuuden kautta pyrin työssäni ottamaan selvää, onko tämä lakimuutos vaikuttanut kouluympäristöön tiedottamisen ja saavutettavuuden osalta.

Vaikeasti puhevammaisella henkilöllä tarkoitetaan sellaista yhteisönsä kielikulttuuriin kuuluvaa, kuulevaa henkilöä, joka ei pysty asioimaan, viestimään ajatuksiaan tai vastaanottamaan tietoa puhutun tai kirjoitetun kielen avulla (Rautakoski 2005, 110). Tämä tarkoittaa sitä, että henkilön ei ole helppoa ymmärtää kirjoitettua tai puhuttua kieltä eikä myöskään tulla toisille ymmärretyksi. Arkielämän tilanteissa tämä aiheuttaa paljon haasteita, koska puheen ymmärtäminen ja ymmärretyksi tuleminen on vaikeaa (Hiltunen ym. 2008, 137).

Puhevamma on kuurouden ohella yksilöllinen, eli vamman taso on jokaisella erilainen. Tämän mukaan myös puhevammaiselle henkilölle laaditaan koulunkäyntiä varten henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS, jonka yhteydessä asiakasprofiiliin lisätään myös tulkkipalvelun tarve ja toteutustapa. Tulkkipalvelun saamisen edellytyksenä on hakijan selvä tarve ja hyöty tulkkipalvelusta (Rautakoski 2005, 110). Tulkkauspalvelun tarve selviää yleensä tutkimuksesta, jonka suorittaa asiantuntija, usein puheterapeutti.

4 KOMMUNIKOINNIN APUVÄLINEET

Nykyaikana teknologian edetessä kehittyvät myös kommunikaatioon liittyvät apuvälineet. Apuvälineiden kehittyminen näkyy myös koulumaailmassa. Kommunikaatioon liittyvät apuvälineet voivat olla nykyään teknisiä ja niiden käyttö voi mahdollisesti olla vain tilapäistä (Hiltunen ym. 2008, 222). Apuvälineisiin liittyvää käytännön taitoa on harjoitettava ja opetettava etukäteen, jotta osaa kohdata henkilön, jolla on käytössään apuväline. On osattava kuunnella ja havainnoida kommunikaation apuvälinettä käyttävän henkilön tarpeet (Hiltunen ym. 2008, 222).

Kommunikoinnin ja puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaation merkitys koulunkäynninohjaajan työssä on oletettavasti suuri, sillä koulunkäynninohjaaja saattaa olla suoraan puhevammaiselle oppilaalle nimetty vastuhenkilö, joka vastaa käytettävissä olevien menetelmien käytöstä ja päivittämisestä. (Hiltunen ym. 2008, 223.) Kommunikaatio on toimintaa, johon tarvitaan vähintään kaksi henkilöä ja heidän välistään vuorovaikutusta. Kommunikaatiota voidaan välittää tiedostaen ja tiedostamatta. Etenkin sanattomat eli non-verbaalit viestintäkeinot, esimerkiksi ilmeet, eleet, kehon asennot, etäisyys tai läheisyys, katse yms. ovat usein tiedostamattomia (Huuhtanen 2005, 12).

Kommunikointi on monimuotoista toimintaa ja nämä muodot voidaan jakaa usealla eri tavalla. Esimerkiksi käytettävissä on kahtia jako sekä avusteisiin että ei-avusteisiin kommunikointikeinoihin (Huuhtanen 2005, 12). Avusteinen kommunikointi tarkoittaa tapaa kommunikoida esimerkiksi erilaisten kommunikointivälineiden avulla. Keskeisenä asiana voidaan todeta, että avusteisessa kommunikoinnissa merkit (esim. kuvat, apuvälineet yms.) valitaan. Ero ei-avusteiseen kommunikointitapaan on siinä, että henkilö tuottaa tässä tapauksessa kielelliset ilmaisut itse eli toisin sanoen merkit, viittomiskommunikointi, morsetus, puhe tuotetaan (Huuhtanen 2005, 13). Erityisopetuksessa kuvien ja esineiden käyttö liitetään helposti kielen ja kommunikaation pulmiin. Kuvien ja esineiden käyttäminen on mahdollista verbaalisen kuvan hyödyntämisen vaikeutuessa tai monimutkaistuessa. (Takala & Kontu 2010, 99.)

4.1 Viittomakieli

Viittomakielet ovat eri puolilla maailmaa kuurojenyhdistyksissä kehittyneitä kieliä (Jantunen 2003, 19). Suomalaisen viittomakielen isänä pidetään Carl Oscar Malmia, joka toi viittomakielen Suomeen opiskeltuaan viittomakieltä Ruotsissa. Viittomakielen asemaa Suomessa on vuosien saatossa ajettu eteenpäin vahvasti ja kielen saavutettavuutta ja näkyvyyttä on lisätty huomattavasti.

YLE on lisännyt omaan ohjelmistoonsa paljon viittomakielistä ohjelmistoa ja erilaisia tilaisuuksia (eduskunnan kyselytunti, vaalit, Linnan juhlat) on nykyään saatavilla viittomakielelle tulkattuna. Tämä johtuu siitä, että Yleisradiolle (YLE) on säädetty velvollisuus tuottaa palveluja myös viittomakielellä (Lappi & Malm 2005, 39). Viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään (Viittomakielilaki 359/2015).

Viittomakielissä on sormiaakkoset, joiden avulla sanoja voidaan kirjain kirjaimelta sormittaa, mutta se ei tarkoita viittomakielen olevan pelkästään kirjainten peräkkäin laittamista (Malm & Östman 2000, 17). Toisena vaihtoehtona sormiaakkosia voidaan

käyttää sormiaakkosviestinnässä, jossa jokaisen sanan alkukirjain näytetään sormiaakkosilla (Papunet 2020). Viittomakieli ei ole kielenä kansainvälinen, sillä jokaisen maan kulttuuri ja kieli määrittelee oman viittomakielensä (Yle.fi 2020).

5 PUHETTA TUKEVAT JA KORVAAVAT KOMMUNIKAATIOMENETELMÄT

Kommunikointitapoja on olemassa valtavan paljon, mutta näiden menetelmien valinta ja kohdistaminen asiakkaan tarpeiden mukaiseksi toteutetaan moniammatillisen yhteistyön avulla. Moniammatillisen yhteistyö on sitä, että asiakkaan tavoitteet ja päämäärä saavutetaan yhteistyöllä, joka koostuu eri ammattialoja edustavista asiantuntijoista (Kumpulainen, Krokfors, Lipponen, Tissari, Hilppö & Rajala 2010, 62). Tämä prosessi toteutetaan usean erilaisen kysymyksen kautta, joita esimerkiksi Silverman (1980) on luetellut asiakkaan kannalta seuraavasti: Mikä aiheuttaa henkilön kommunikointiongelman? Kuinka henkilö kommunikoi nyt? Mitkä ovat hänen kommunikointitarpeensa? Minkälaista on hänen sisäinen kielensä, kielen ymmärtäminen ja tuottaminen? Mitä olemassa olevista vaihtoehtoisista kommunikointimenetelmistä hänelle olisi mahdollista käyttää? Mikä (tai mikä yhdistelmä) niistä menetelmistä, joita hän pystyisi käyttämään, olisi paras ajatellen hänen kommunikatiivisia tarpeitaan?

Koulussa erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tai nuorelle on laadittu HOJKS: n mukainen opetus- ja kommunikaatiomenetelmä, jonka turvin hän pääsee mukaan opetukseen. Koulunkäynninohjaaja voi usein olla se läheisempi henkilö, johon turvautua ja jolta voi kysyä apua. (Hiltunen ym. 2008, 223.) Opinnäytetyössäni tämä vaihe on tutkimuksen kohteena eli osaako koulunkäynninohjaaja tällaisessa tilanteessa käyttää kommunikaatiomenetelmää?

Aluksi voi myös olla hankaluuksia menetelmän käyttöönotossa niiden tuntemattomuuden vuoksi (Hiltunen ym. 2008, 223). Tämän vuoksi opetusvaiheessa järkevintä on sopia ja määrittää vastuhenkilö, joka on mukana kehittämisessä ja käyttöönotossa.

On kuitenkin muistettava, että kaikki tilanteen edellyttämät toimet toteutetaan asiallisesti ja vastuullisesti, ettei oppilaalle tulisi leimautumisen tai eriarvoisuuden tunnetta (Hiltunen ym. 2008, 223). Osallistuminen ja yhdessä kokeminen parantaa yksilön osallisuutta ja kohottaa itsetuntoa (Pirttimaa & Kontu 2010, 146).

On mahdollista, että koululta ei löydy tarpeen vaatimia välineitä, joilla kommunikointia ja vuorovaikutusta voisi harjoitella niin sanotusti etukäteen. Tilanne on tuolloin se, että ainakin oppilaan kanssa aloitettaessa on annettava aikaa yhteisen kommunikation sujumisen edellytyksille. On hyvä tietää ja havainnoida ympäristön vihjeitä ja ohjaajalla tulee olla sinnikkyyttä opittujen taitojen yleistymisessä. (Hiltunen ym. 2008, 223.)

5.1 Tukiviittomat

Tukiviittomat eivät ole viittomakieltä, vaan puhetta tukeva kommunikointikeino. Tukiviittomien yksittäiset viittomat on lainattu viittomakielen viittomista, mutta kielioppirakenteet ja viittomakielen säännöt sekä viittomakielen kielioppirakenteet jätetään tukiviittomien kohdalla pois (Huuhtanen 2005, 27). Tukiviittomia voidaan käyttää esimerkiksi lukemisen yhteydessä.

Kun koulunkäynninohjaaja lukee oppilaan kanssa kirjan kappaletta yhdessä ääneen, ohjaaja voi saman aikaisesti käyttää lauseen ja kokonaisuuden kannalta tärkeiden sanojen kohdalla viittomia tukena. Yhtäaikainen puhe ja tukiviittomien käyttäminen on edellytys, jotta oikeat viittomat vastaavat puhuttua sanaa.

Koska viittomakieli yleisesti käsittää ja sisältää viittomien lisäksi myös eleet ja ilmeet, on nekin hyvä mainita tähän yhteyteen. Viittomien ja tukiviittomien kohdalla osoittamiset, eleet ja ilmeet sekä kehon asennot ovat hyvin oleellisia osa-alueita viittomissa. Selkeä puhe ja normaali puheääni riittävät tukemaan viittomia ja näkymän tulisi olla esteetön, sillä tukiviittomat edellyttävät visuaalista vuorovaikutusta (Kuuloliitto 2020).

5.2 Kuvat

Kuvat kertovat meille visuaalisesti sen, mitä haluamme puhuessamme tarkoittaa (Papunen 2020). Sana tehdään kuvaksi, symboliksi (von Tetzchner & Martinsen 2000, 25). Näistä hyvin yleinen esimerkki on hymiöt ja emoji. Näiden avulla osaamme jo nykyään välittää toiselle omat tunteemme ja reaktiomme asioihin. On helpompaa valita puhelimen näytöltä yksi sopiva tunnetilaa kuvaava hymiö kuin alkaa selittämään tunteitaan sanoin.

Kuvilla voimme myös saattaa kulttuureita yhteen, sillä usein yleiset kansainväliset symbolit ovat helposti ymmärrettäviä ja tulkittavia. Kuvista välittyy todella paljon ja niiden avulla voi myös kommunikoida. Mahdollinen tapa tehdä kouluympäristöstä helposti ymmärrettävä ja kaikille soveltuva on kuvitettu ympäristö.

Luokassa voi ja kannattaa olla kuvitettuja toimintatauluja tai sosiaalisia tarinoita, jotka tukevat ymmärtämistä. Toimintataulut ovat muun muassa laulujen tai tiettyjen toimintojen tueksi luotuja tauluja, johon voidaan liittää aiheeseen liittyviä kuvia (Tikoteekiverkosto 2020). Esimerkiksi käsienpesuohjeet ennen ja jälkeen ruokailun kuvitettuna ovat hyvin tuttu näky etenkin alakoulujen luokkatilojen seinillä.

5.2.1 KUVAKO

Humanistinen ammattikorkeakoulu on mukana KUVAKO – hankkeessa, jonka avulla on tarkoitus helpottaa vastaanottokeskusten henkilökunnan ja turvapaikanhakijoiden/maahanmuuttajien välistä kommunikaatiota (Kuvako 2020). Oppilaat ovat olleet projektissa mukana monella eri tavalla auttaen ja kehittämällä hankkeen toteutumista. Viimeisimpänä toteutuksena on laadittu KUVAKOM – puhelinsovellus, joka on saatavilla ilmaiseksi (Kuvako 2020). Tämän sovelluksen myötä kommunikointi kuvien avulla on todella nopeaa, selkeää ja saavutettavaa.

Keväällä 2019 muutama opiskelija toteutti kyselyn kahdelle pienelle maahanmuuttajaryhmälle. Kummassakin ryhmässä vastaajia oli kolme. Heitä pyydettiin kahden viikon ajan tutustumaan KUVAKOM – sovellukseen itsenäisesti ja myös kokeilemaan sitä oikeassa tilanteessa. Tarkoituksena oli selvittää, onko sovellus hyödyllinen kommunikoinnin näkökulmasta ja onko sovelluksen käyttäminen helppoa. Myös saavutettavuudesta kysyttiin tarkemmin.

Vastaajien mielestä kuvat olivat helposti ymmärrettäviä. Vain muutama kuva oli hieman vaikeita ymmärtää, mutta niissä korostui paremman tarkastelun jälkeen selkeästi kulttuurierot. Muuten he kokivat sovelluksen helpoksi käyttää ja hyödylliseksi oikeassa asiointitilanteessa. Tämä sovellus olisi maahanmuuttajaoppilaiden kannalta varmasti hyödyllinen ja kattava apuväline kommunikointiin, tulkkaukseen ja vuorovaikutukseen luokkatilassa kuvien avulla (Kuvako 2020). Tämän sovelluksen opetteleminen ja käyttötaito soveltuisi varmasti tietoisuuden lisääntyessä koulumaailmassakin toimivaksi menetelmäksi kommunikoinnin näkökulmasta. Vaikka sovellus on enemmän suunnattu maahanmuuttajataustaisille henkilöille, on sitä myös mahdollista käyttää koulussa opetuksen tukena.

5.2.2 Taivutettu keskustelu eli TAIKE

Taike-sovellus on tietokoneella toimiva sovellus, jonka avulla henkilö voi olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Sovellus on käytössä puhevammaisten henkilöiden keskuudessa ja sitä muokataan jatkuvasti asiakkaan tarpeiden mukaiseksi (Kehitysvammaliitto 2020).

Sovelluksen lyhenne TAIKE tulee sanoista *taivutettu keskustelu* ja se tarkoittaa sitä, että sovelluksen ominaisuutena on taivuttaa merkkien avulla muodostetut lauseet oikeaan ilmaisumuotoon. Sovellus sisältää satoja merkkejä, joista asiakas voi valita tarpeensa mukaiset merkit ja muodostaa niistä lauseita. Kehitysvammaliiton (2020) mukaan Taike on puhevammaisille suunnatun kommunikaatiovälineen lisäksi myös kätevä apuväline kielellisessä harjoittelussa.

Tikoteekki on puhevammaisten henkilöiden yhteisöllisyyden ja tasa-arvoisen osallistumisen edistäjä. Tikoteekki tarjoaa ja kehittää kommunikaatioon liittyviä materiaaleja asiakkaalle ja hänen ympärillään toimiville ihmisille (Kehitysvammaliitto 2020).

Osana Kehitysvammaliittoa toimiva Tikoteekki tarjoaa maksullista Taike-ohjelmaa ammattilaisten käyttöön ja Tikoteekki tarjoaa myös Taike-koulutusta puhevammaisen henkilön lähipiirille sekä tarvittaessa myös puhevammaisen asiakkaan kanssa toimiville ammattilaisille esimerkiksi koulumaailmassa. Koulutukset sisältyvät osana Kehitysvammaliiton koulutustoimintaa (Kehitysvammaliitto 2020).

5.2.3 Kuvakommunikaatiokansio

AAC- lyhenne tulee englannin kielen sanoista Augmentative and alternative communication ja peruseriaatteena on puheen täydentäminen, korvaaminen sekä tietysti tukeminen (Savas 2020). On olemassa AACi-kuvakommunikaatiokansioita, jotka ovat henkilön iän (lapsi, nuori, aikuinen, vanhus) mukaan laadittu. Kansiossa olevien kuvien avulla henkilö voi osoittaa toimintoa, asiaa, mitä vain. Sivut on jaoteltu kategorioittain ja etukannessa on pikaviesti-sivu, johon on kasattu kaikki yleisimmät keskustelun fraasit ja kysymykset/vastaukset. Näiden avulla henkilö ja avustaja voivat kommunikoida keskenään ja päästä yhteiseen lopputulokseen.

AACi-kuvakommunikaatiokansiot ovat erittäin yleisessä käytössä ja niiden avulla pyritään mahdollistamaan lapsesta alkaen vuorovaikutuksen toteuttaminen sekä kommunikaation sujuva eteneminen ja kehittyminen (Papunet 2020). Kansiot on luotu kuvista ja merkeistä, jotka tukevat ja korvaavat puhetta kommunikoinnissa. Kansion perustavoitteena on, että asiakas hyötyy kansioista ja motivoituu käyttämään sitä (Valteri.fi 2020).

Puhetta tukevana ja korvaavana kommunikaatiomenetelmänä AACi-kansiot ovat hyödyllisiä, ja niitä on saatavana eri ikäisten tarpeisiin kohdistettuna, esimerkiksi pikku-AACi ja Iso-AACi-kansiot. Kansioiden kaikki kuvat on tehty Boardmaker-ohjelmalla (Valteri.fi 2020). Kansioita tarjotaan käyttäjälle tarpeen mukaisesti ja ennen kuin päätös kansion käytön aloittamisesta tehdään, asiantuntijat arvioivat käytön tarpeen ja hyödyllisyyden käyttäjälle (Hiltunen ym. 2008, 216). Mikäli kansio koetaan asiakkaalle hyödylliseksi apuvälineeksi, hänelle valitaan sopivin AACi-kansio. Kansiot ovat maksullisia, kuin myös asiakkaan kansion valintaprosessi (Valteri.fi 2020).

5.3 SymWriter ja Boardmaker

SymWriter-ohjelma on ikään kuin Word – pohja, johon kirjoitetaan tekstiä ja lähes samanaikaisesti ohjelma lisää tekstin yläpuolelle sanaa lähinnä olevan kuvasymbolin. Kuvia voi muokata tai hakea netistä uusia ja korvata aiemmat kuvat oletuskuviksi (Haltija 2020). Ohjelmasta saa myös tekstit häivytettyä, jolloin asiakas näkee vain kuvat ja voi itse niiden avulla ymmärtää puhutun viestin merkityksen.

Haasteena on toki se, ovatko kuvat helposti ymmärrettäviä sellaiselle, jolla on vaikeuksia hahmottaa kuvia tai niiden merkityksiä? Kulttuurierot ovat tietenkin aina hankalia ymmärtämisen suhteen. Olin itse mukana kokeilemassa kyseisen ohjelman käyttöä maahanmuuttajaryhmän suomen kielen tunnilla. Toimin itse tulkkina tilanteessa ja tulkkasin opettajan pitämän oppitunnin tämän ohjelman avulla. Välillä kuvat vaikuttivat olevan hieman omituisia kenties ymmärtää, mutta monelle se taas vaikutti olevan tosi hyvä puheen tuki. Heidän suomen kielen taitonsa oli todella huono, he olivat vasta samana syksynä muutama viikko aiemmin aloittaneet suomen kielen opinnot Kuopiossa.

Boardmaker on sähköinen, tietokoneella toimiva kuvakommunikaatiotyökalu, jonka avulla on helppoa tehdä erilaisia toimintatauluja tai sosiaalisia tauluja eri asiakasryhmille (Papunet 2020). Toimintataulut ovat kommunikointikansioissa käytettäviä kuvasivuja. Eri asiat (tekijät, adjektiivit, tekemiset) erotellaan tietyllä värillä. Sosiaaliset tarinat ovat taas sellaisia, jossa jokin toiminta (esim. hampaiden pesu) esitetään vaihe vaiheelta kuvilla ja allekkain.

Esimerkiksi ensimmäinen rivi: ”huuhtelee harja” + (kuva harjasta juoksevan veden alla), toinen rivi: ”laita hammastahna” + (kuva harjasta, johon levitetään hammastahnaa) jne. Ideana on kuvittaa vaihe vaiheelta jokin asia, johon eri asiakasryhmiin kuuluvat henkilöt tarvitsevat todellista apua ja ohjausta. Usein kouluissa näkee myös näitä ohjetauluja esimerkiksi vessoissa tai luokkien seinissä käsien pesun suhteen. Board-

makerilla on helppo tehdä erilaisia ruudukoita, joihin voi liittää kuvia ja tekstiä. Kuva-pankissa on useita tuhansia kuvavalintoja, jotka löytyvät hakusanoilla. Kuvien nimiä voi muokata haluamukseen.

5.4 Piirtäminen

Puhevammaisten lasten ja nuorten keskuudessa piirtäminen voi olla yksi väylä siihen, kuinka saada omat tunteensa ja mielipiteensä julki. Piirtämällä on mahdollista saada myös selvennettyä keskustelijoiden ajatuksia (Koslonen & Nisula 2019). Tämä menetelmä on käytännöllinen havainnollistamaan puhuttua kieltä etenkin niissä tilanteissa, kun esimerkiksi aiemmin mainituista kuvakommunikaatiokansioista ei löydykään tarvittavaa kuvaa tai symbolia kuvastamaan sitä, mitä juuri nyt haluaisi kertoa. (Papunet 2020.)

Kun kuvat käydään läpi yksitellen ja aina myös yhtä aikaa puhuen, menetelmä ei tällöin vaadi taiteellisia lahjoja (Merikoski 2005, 73). Kyseessä on siis puheen rytmisä piirtämisen muoto, jonka tarkoitus on nimityksensä mukaisesti piirtää kuvia puheen tahtiin. Tähän syy on yksinkertaisesti se, että lapsi voi helposti niin sanotusti väsyä tai kyllästyä pitkään odottamiseen. (Aivoliitto 2020.)

Lapsen kielellisen kehityksen vaiheet ovat tämän menetelmän käytössä isossa roolissa. On tiedettävä, millaisia symboleja lapsi ymmärtää ja miten. Symbolien uudelleenkäytöstä on aina hyvä sopia etukäteen kollegoiden kanssa ja yhdessä sopia parhaiten so-pivat käytänteet.

5.5 Bliss-kieli

Graafiset symbolit ovat kommunikoinnissa usein käytettyjä apuvälineitä, jotka ovat vuosien varrella kehittyneet ja muuttuneet moniin eri tyyleihin (von Tetzchner & Martinsen, 24). Bliss-symbolit ovat yksi osa-alue graafista merkkijärjestelmää. Niiden alkuperä on peräisin kiinasta ja niitä käytettiin sekä tarkoitettiin kansainväliseksi kirjoitetun kielen muodoksi. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 24.) Tätä nykyä kieltä käytetään puhetta tukevana ja korvaavana kommunikointimenetelmänä, bliss-kielestä on myös apua sellaisille, joilla on vaikeuksia lukemisen ja kirjoittamisen oppimisen suhteen, vaikka merkkien omaksuminen vaatii visuaalista kykyä erotella ja oivaltaa merkitykset (Hiltunen ym. 2008, 220).

Bliss-symbolitaulut sisältävät usein käytettäviä merkkejä sekä perusmerkkejä, jotka ovat käyttäjälle tarpeellisia (von Tetzchner & Martinsen 2000, 24). Merkkejä voidaan käyttää eri järjestyksessä, mutta yleensä pyritään muodostamaan sanajärjestyksen mukainen lause asettamalla merkkejä peräkkäin. Monille termeille tai sanoille ei välttämättä löydy vastaavaa bliss-symbolia, jolloin käyttäjän on itse kyettävä kertomaan haluamansa mahdollisimman sopivilla merkkiyhdistelmillä (von Tetzchner & Martinsen 2000, 26).

Kieli soveltuu parhaiten henkilöille, joiden ei ole mahdollista käyttää viittomia tai heidän puheensa ei ole selvää tai toimivaa (Kommunikoin.fi 2020). Henkilöt, joilla ei ole puheen tuottamisen tai ymmärtämisen vaikeuksia, voivat myös käyttää bliss-symbolia, vaikkeivat niitä osaisi, sillä symbolien selitys löytyy kirjoitettuna symbolin päältä tai alapuolelta (von Tetzchner & Martinsen 2000, 27). Käyttäjän kanssa toimivan henkilön on kuitenkin ymmärrettävä bliss-kielen järjestelmästä, jotta kommunikointi käyttäjän kanssa sujuu (von Tetzchner & Martinsen 2000, 27).

5.6 PCS – kuvat

PCS eli Picture Communication Symbols on kattava, vuonna 1981 Yhdysvalloista peräisin oleva merkkijärjestelmä, joka sisälsi aluksi suurin piirtein 1800 kuvaa (von Tetzchner & Martinsen 2000, 31). Kuvien käyttö on helppoa, sillä niistä on tehty mahdollisimman yksinkertaisia ja kuvien ylä- tai alapuolelle on kirjoitettu lisäksi symbolia vastaava merkkivastine (von Tetzchner & Martinsen 2000, 31). Näiden kuvien käyttö on mahdollista kommunikoinnin eritasoille ja niitä on saatavilla helposti (Hiltunen ym. 2008, 217).

PCS-kuvia käytetään muun muassa Boardmaker-ohjelmassa ja papunet.fi-sivuston mukaan PCS-kuvia on käännetty suomeksi jo yli 11 000 (Papunet 2020). Kuvia on myös internetissä löydettävissä papunetin verkkosivuilta. Tietokoneen avulla kuvia on helppo luoda ja tarvittaessa niihin voi tehdä muutoksia (Hiltunen ym. 2008, 219).

Kuvien avulla henkilön on mahdollista kertoa asioita, aloittaa keskustelun ja mikä tärkeintä, kuvien kautta hän voi ilmaista oman tahtonsa. Kuvat helpottavat ja tukevat sellaisen henkilön vuorovaikutusta ja ymmärrystä ympäristönsä kanssa, jolla on vaikeuksia puheen tuottamisessa ja ymmärtämisessä (Virolainen & Wiiala 2009, 13). Kuvien käytön helppous johtuu kuvien yksinkertaisuudesta, jolloin niitä on helppo ymmärtää (von Tetzchner & Martinsen 2000, 31).

5.7 SähköSANOMA

SähköSANOMA on Windows-käyttöjärjestelmään sovitettu kommunikaatio-ohjelma, jonka kohderyhmänä toimii lapset ja nuoret. SähköSANOMAN lisenssi on maksullinen ja käyttäjäkohtainen. Ohjelman kuvat ovat PCS-kuvia ja ohjelmaa on olemassa yhteensä neljä (4) erilaista versiota (Kehitysvammaliitto 2020).

Ohjelma on tarkoitettu puhevammaisten henkilöiden käyttöön muun muassa lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineeksi, mikäli sellainen katsotaan henkilölle tarpeelliseksi (Kehitysvammaliitto 2020). Henkilölle myönnettävä sähköSANOMA on yksilöllinen. Käyttölisenssi tilataan paperisella lomakkeella tai skannauksen avulla Tikoteekista. SähköSANOMA – tuotetta on saatavilla myös lapsille. (Kehitysvammaliitto 2020.)

Versiot koostuvat kahden eri kommunikaatiokansion aineiston, päiväkotikansion (SANOMA 24) ja koulukansion (SANOMA 48) sanastoista (Kehitysvammaliitto 2020). Ohjelman sisältönä on yhteensä noin 3000 kuvan kattava kokonaisuus. Tämä kuvamäärä on jaettu ohjelmassa yhteensä kahdeksaantoista (18) eri luokkaan eli kategoriiaan (Kehitysvammaliitto 2020).

5.8 MOI- kalenteri

My Own Interactions eli MOI-kalenteri on kuvallinen kalenteri- sovellus, joka mahdollistaa kuvien, videoiden ja äänitallenteiden muokkaamisen, lisäämisen, poistamisen ja tallentamisen päivittäisten tapahtumien kohdalle helposti (Myowninteractions.fi 2020). Sovellus on ilmainen ja ladattavissa Appstoresta. MOI-sovellus on suomalaisten kehittämä ohjelma (Aivoliitto 2020).

MOI-kalenteri ei varsinaisesti ole kommunikaatioväline, mutta sen avulla puhevammaisen henkilö voi kertoa omista harrastuksistaan tai vaikka viikonlopustaan mökillä ja kavereiden kanssa. MOI-kalenteria voi siis paremmin käyttää kommunikaation tukena (Myowninteractions.fi 2020). Sovellus ei siis sovellu suoraan kommunikointimenetelmäksi, vain tueksi.

Kalenterista tekee suosituksen myös sen helppokäyttöisyys. Kalenterissa voi edetä eteen- ja taaksepäin ajallisesti, joka mahdollistaa myöhemmin muokkaamisen. Ominaisuu-

det sovelluksessa ovat helppokäyttöiset ja sitä suositellaan käytettäväksi mahdollisimman paljon kotona ja kodin ulkopuolella. (Myowninteractions.fi 2020.) Aiemmin tallennetut päivät ja tapahtumat säilyvät sovelluksen muistissa, joten menneisiin tapahtumiin on helppoa ja nopeaa palata tarvittaessa (Aivoliitto 2020).

6 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus koulunkäynninohjaajien työssä käytettävien apuvälineiden käytöstä ja tarpeellisuudesta puhevammaisten oppilaiden kanssa toimimisesta. Työn tavoitteena oli laadullisen tutkimuksen keinoin selvittää koulunkäynninohjaajan valmistautumiseen ja kouluympäristössä toteutuvaan vuorovaikutukseen liittyviä keinoja, esimerkiksi kuinka koulunkäynninohjaaja valmistautuu henkilökohtaisesti kohtaamaan puhevammaisen oppilaan. Toisena tavoitteena oli selvittää, kuinka vuorovaikutus ja kommunikaatio toteutuvat kouluarjessa puhevammaisen oppilaan kanssa työskennellessä.

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa tutkitaan laatua, ei määrää. Havainnointi ja haastattelut ovat laadullisen tutkimuksen yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä (Eskola & Suoranta 2008, 15). Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus taas käsittelee tutkimuksessa määrää. Opinnäytetyöni oli tarkoitus toteuttaa haastattelumenetelmällä, joka on Suomessa yleisin tapa kerätä laadullista aineistoa (Eskola & Suoranta 2008, 85). Alustavasti haastattelutyypinä toimii puolistrukturoitu teemahaastattelu. Puolistrukturoidussa haastattelussa esitetään haastateltaville kysymyksiä järjestyksessä ja vastaukset annetaan omin sanoin, eikä valmiiden vastausvaihtoehtojen kautta, kuten strukturoidussa haastattelussa toimitaan.

Teemahaastattelu mielletään yleensä lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuodoksi. Ideana tällaisessa haastattelussa on se, että haastattelija on etukäteen päättänyt ja laatinut teemat, joita hyväksikäyttäen hän laatii kysymykset. Tällaisessa

haastattelumuodossa vapaamuotoisuus antaa mahdollisuuden sille, ettei jokaista kysymystä ja aihetta käydä jokaisen haastateltavan kanssa yhtä laajasti ja tarkasti läpi. Tämä myös antaa paremmin oikeutta puhujalle ja hänen puheelleen, sillä teemahaastattelussa vastaamisen vapaus on avainasemassa (Tuni.fi 2020). Kyselyhaastattelu on erilainen verrattuna muihin haastattelutyyppeihin siten, ettei tutkija ole kiinnostunut yksittäisen haastateltavan vastauksista sellaisinaan vaan osana kokonaisuutta (Leinonen, Otonkorpi-Lehtoranta & Heiskanen 2017, 88).

Opinnäytetyöni haastattelua varten olen laatinut useampia taustakysymyksiä, jotka esitin jokaiselle haastateltavalle samassa järjestyksessä. Taustakysymykset (Liite 1) koskivat vastaajien koulutustaustaa, työnkuvaa, moniammatillisen yhteistyön hyödyntämistä sekä apuvälinekoulutusta. Näiden taustakysymysten kautta siirryin itse tutkimuskysymyksiin, joita yleensä opinnäytetyötä varten tehtävää tutkimusta varten oli järkevintä tehdä yksi tai kaksi tutkimuskysymystä rajauksen vuoksi. Taustakysymysten avulla tarkoitukseni oli lähestyä itse tutkimuskysymyksiä.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli: ”Kuinka koulunkäynninohjaaja valmistautuu puhevammaisen oppilaan käyttämään kommunikointimenetelmään?”. Tätä tutkimuskysymystä varten tein taustakysymyksiä, jotka käsittelivät vastaajien koulutustaustaa, työnkuvaa, työssä käytettyjä menetelmiä sekä moniammatillista yhteistyötä valmistautumisen näkökulmasta. Toinen tutkimuskysymys oli: ”Kuinka koulunkäynninohjaaja toteuttaa ja ylläpitää vuorovaikutusta puhevammaisen oppilaan kanssa?”. Kuten ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla, myös tässä oli taustalla muutama taustakysymys, jotka käsittelivät päivittäisen kouluarjen toteutumista, vuorovaikutuksen ylläpitämistä ja moniammatillista yhteistyötä menetelmien näkökulmasta.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, jolloin jokaisen haastateltavan mielipiteet ja hänen omat henkilökohtaiset käsityksensä korostuvat (Pietilä 2010, 215). Haastatteluita varten otin yhteyttä Itä-Suomen alueella toimiviin kouluihin. Ilmoitin tekeväni opinnäytetyötäni ja kerroin myös työni aiheen. Yhteydenotto tapahtui kokonaan sähköpostiyhteydellä. Yhteydenottoja tuli ja sain yhteensä kuusi (6) henkilöä haastateltavaksi opinnäytetyötäni varten. Haastateltavat jakautuivat siltä osin tasan, että

kolme (3) vastaajaa oli peruskoulun ja toiset kolme (3) toisen asteen koulutuksen puolelta. Otantaa ja näkökulmia oli siis kahdesta eri koulutusasteesta.

Haastatteluun suostumisen jälkeen lähetin jokaiseen paikkaan vielä tutkimusluvan (liite 2), joka on yleinen käytäntö etenkin sellaisissa toimipaikoissa, joissa ollaan tekemisissä lasten ja nuorten kanssa. Tutkimusluvassa kerroin työni aiheen ja aineistonkeruumenetelmän. Tämän lisäksi tutkimusluvassa tuli tiedottaa, kuinka aineistoa käsitellään eettisesti asianmukaisella tavalla. Lähetin tutkimusluvan jokaiseen haastattelupaikkaan sähköpostilla.

7 HAASTATTELUMATERIAALI

Aineiston kerääminen saatiin käyntiin vuoden 2020 alussa. Ensimmäinen haastattelu toteutettiin tammikuussa 2020 ja loput haastattelut helmikuun 2020 aikana. Haastattelut toteutettiin kolmessa eri koulussa eri päivinä ja jokainen haastatteluun osallistunut henkilö haastateltiin yksilöllisesti ja nimettömänä.

Haastattelua varten on yleensä hyvä myös kirjoittaa sopimuslomake, jonka perusteella henkilö suostuu haastatteluun ja että haastattelu nauhoitetaan. Haastateltavista ei yksikään kokenut tarpeelliseksi allekirjoittaa tätä lomaketta, sillä he olivat jo aiemmin itse suostuneet sähköpostien kautta haastateltaviksi. Sen vuoksi he eivät enää halunneet tai kokeneet tarvetta tämän lomakkeen allekirjoitukselle. Heidän lupansa haastatteluun ja haastattelun nauhoittamiseen siis ovat tästä huolimatta olemassa ja vahvistettu.

Haastattelut äänitettiin puhelimen äänitystoiminnolla yksi kerrallaan. Haastattelumateriaalia tuli kaikista kuudesta haastattelusta yhteensä ajallisesti 245 minuuttia eli neljä (4) tuntia ja viisi (5) minuuttia. Haastatteluiden kesto yksilöllisesti oli noin 30 –

50 minuuttia. Aineisto siirrettiin haastatteluiden jälkeen heti kännykkälaitteelta tietokoneelle ja muistitikulle, jotta aineisto ei missään tapauksessa pääsisi tuhoutumaan eikä aineisto joutuisi kännykän kautta väärin käsiin. Aineiston käsittelyssä on myös noudatettava eettisyyttä ja anonymiteettiä. Tämän vaiheen jälkeen alkoi litterointi.

7.1 Litterointi

Aineiston keräämisen ja tietokoneelle siirtämisen jälkeen aloitin haastatteluaineiston litteroinnin. Litterointi tarkoittaa puheen puhtaaksi kirjoittamista (Tuni.fi 2020). Tein heti alkuun päätöksen karkeammasta litteroinnista eli kirjoitin pelkästään kaiken kuulemani puhtaaksi Word-pohjalle allekkain. Koska en keskittynyt litteroinnissa keskustelun tyyleihin, tein karkean litteroinnin eli jätin äänteet, äänenpainot ja tauot pois. Kirjoitin pelkästään sanasta sanaan puhtaaksi sen, mitä haastatteluissa puhuttiin.

Jokainen valmis haastattelu tallennettiin omaksi tiedostokseen, jolloin haastattelut eivät sekoittuneet ja jokainen oli koko ajan eri tiedostossa. Nimesin jokaisen tiedoston haastattelupaikan mukaan ja jos haastatteluja oli samassa paikassa enemmän kuin yksi, lisäsin tiedostonimen perään numeron 1, 2 tai 3. Tämä helpotti myös tunnistamista, sillä litteroitu aineisto ja äänitetty aineisto olivat erillisinä tiedostoina, jolloin niiden nimeäminen ja numerointi oli kätevin keino avata samat aineistot näkyviin tarkempaa tarkastelua varten.

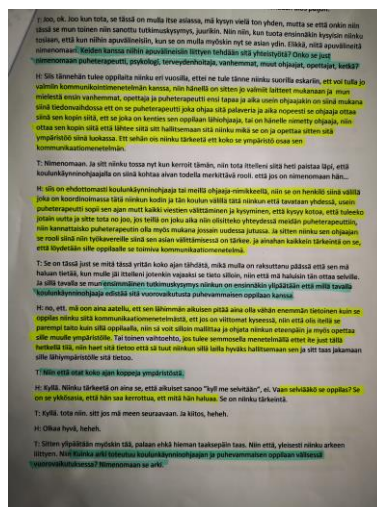
Litteroinnin yhteydessä nimesin jokaisen vastaajan nimellä ”Vastaaja” ja lisäämällä jokaisen perään kirjaimen A, B, C, D, E tai F. Tällöin on helpompi seurata vastauksista, mitä sama vastaaja on kunkin teeman ja tutkimuskysymyksen kohdalla vastannut. Koko aineiston litteroinnin jälkeen tulostin jokaisen haastatteluaineiston erikseen omaksi paperinipukseen. Litteroidut haastattelut koodasin eri väreillä, jotta ne erottuvat helpommin. Tulostettua aineistoa tuli yhteensä 37 sivua. Haastatteluiden litteroinnin, käsittelyn ja analysoinnin jälkeen sekä äänitteet että litteroidut Word-tiedostot tuhottiin asianmukaisesti.

7.2 Aineisto ja analysointi

Materiaalin hankkimisen ja litteroinnin jälkeen aloitin vastausten ja materiaalin jaottelun teemojen mukaan. Teemoina olivat kommunikaation apuvälineet, kouluttautuminen, moniammatillinen yhteistyö ja koulutus. Nämä teemat olin miettinyt itse etukäteen ennen haastattelua. Kyseisten teemojen kautta oli helpompaa siirtyä tutkimuskysymyksiin.

Alleiviivasin eri väreillä litteroinnista teemoihin ja tutkimukseen liittyen oleellimmat vastaukset ja aineistokohdat, sen jälkeen jaottelin aineiston teemoittain eli koodasin aineiston (Jolanki & Karhunen 2010, 399). Koodaamisen jälkeen kirjoitin A4-paperille aiemmin mainitsemani teemat omaksi alueekseen (liite 3). Teemojen alle piirsin viivan sillä värillä, jotka olin antanut vastaajille. Jokainen vastaaja vastasi eri väreä.

Aineistoa tutkiessani ja käsitellessäni toimin siten, että alleiviivasin eri värillä omat kysymykseni ja vastaajan vastaukset sillä värillä, joilla olin litteroidut aineistot jo litteroinnin yhteydessä koodannut. Kävin jokaisen kysymyksen huolellisesti läpi ja alleiviivasin vastauksista sen, mikä suoraan liittyi itse kysymykseen. Näin pystyin visuaalisesti rajaamaan relevantin ja ei-relevantin tiedon toisistaan.

Kuva 1. Relevantin ja ei-relevantin tekstin erottelu aineiston käsittelyvaiheessa.

Jaottelu tapahtui siten, että jokaisen teeman kohdalla kävin jokaisesta haastatteluaineistosta kyseisen kohdan läpi ja jos vastaaja vastasi myöntävästi kyseistä teemaa koskevaan kysymykseen, lisäsin sen haastattelun koodiväriin värisen viivan kyseisen teeman alle A4:lle, johon olin lajitellut teemat omiksi alueikseen (liite 3). Näin sain kokonaiskuvan siitä, kuka mitäkin vastasi ja kuinka monta vastaajaa tiettyyn teemaan liittyen kertoi hyödyntävän kyseiseen teemaan liittyviä asioita. Esimerkiksi kysyttäessä koulutuksesta, olin kirjoittanut erilliselle A4-paperille yhdeksi teemaksi ”koulutus” ja sen alle kaikkien haastatteluiden yhteydessä tietoon tulleiden koulutukset. Tässä tapauksessa esille nousi seuraavia koulutuksia: Koulunkäynninohjaaja, lähihoitaja, viittomakielen ohjaaja ja tulkki (viittomakielen – tai puhevammaisten tulkki). Kirjoitin nämä koulutukset allekkain ja selasin jokaisesta haastattelusta vain koulutuskysymyksen vastauksen läpi ja sitä mukaa vedin kyseisen haastattelun värikoodin mukaisen viivan sen koulutuksen alle, mikä vastaaja oli haastattelussa kertonut. Näin pystyin luokittelemaan otannan, kuinka monta kuudesta (6) vastaajasta oli esimerkiksi koulutukseltaan lähihoitaja tai tämän opinnäytetyön virallisena kohteena oleva koulunkäynninohjaaja.

Samalla tavalla kävin jokaisen vastauksen kohta kohdalta läpi ja sen kautta sain itselleni konkreettisen kokonaisuuden jokaisen teeman osalta, joiden pohjalta oli sitten helpompi lähteä pohtimaan kokonaiskuvaa sekä itse tutkimuskysymyksiä.

8 TULOSTEN ESITTELY JA ANALYSOINTI

Aineiston eri käsittelyvaiheiden ja analysoinnin jälkeen ryhdyin pohtimaan tuloksia ja jaottelemaan vastauksia teemoittain. Aiemmin tekemäni A4-taulukko oli hyödyllinen apuväline, josta sai hyvin pohjustettua sitä, kuinka jokainen vastaaja vastasi ja millaiset erot vastausten välillä oli. Taulukko teki työskentelystä helpompaa ja sitä oli helppo lukea, joten tulosten tarkastelu toteutui hyvin.

Pohdin myös, oliko vastauksissa nähtävissä tai merkitsemisen arvoista se, että vastaukset ovat sekä peruskoulupuolen että toisen asteen koulutuksen tahoilta. Loppujen lopuksi otantaan tai teemojen pohjalta saatuihin tuloksiin ei vaikuttanut, kummalta taholta vastaajat olivat. Eroja oli kyllä havaittavissa, mutta niiden korostamista tulosten yhteydessä en kokenut tarpeelliseksi.

Haastatteluissa huomasin myös sen, että usein muutaman taustakysymyksen jälkeen vastaajat olivat melkein vahingossa jo vastanneet itse tutkimuskysymykseen ennen sen esittämistä. Tilanne ei kuitenkaan aiheuttanut sekaannusta. Päätin silti kysyä tutkimuskysymykset vielä erikseen omina kysymyksinään, sillä usein vastaus saattaa vielä ”toisella kerralla” tarkentua.

Tulokset perustuvat teemoihin liittyvien taustakysymysten kautta tulleisiin vastauksiin ja niiden avulla olen laatinut jokaisen teeman lopuksi lyhyen koonnin, joka tiivistää kokonaisuuden. Olen jakanut tulokset siten, että ensin tulee ensimmäinen tutkimuskysymys ja siihen liittyvien taustakysymysten vastaukset ja sitten toinen tutkimuskysymys teemoineen. Ensimmäinen tutkimuskysymys käsitteli valmistautumista sekä kommunikoinnin apuvälineeseen että puhevammaisen oppilaan kohtaamiseen.

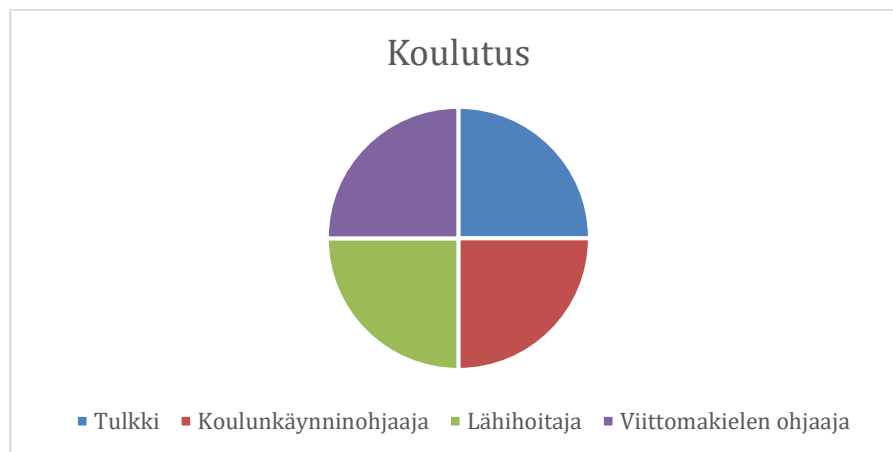
8.1 Valmistautuminen puhevammaisen oppilaan kohtaamiseen ja hänen käyttämänsä kommunikaatiomenetelmään

Puhevammaisen oppilaan aloittaessa koulunkäyntinsä uudessa koulussa, on koulunkäynninohjaajan toiminnalla osuutensa tässä prosessissa. Esitin vastaajille muutaman taustakysymyksen jälkeen ensimmäisen tutkimuskysymyksen: ”Kuinka koulunkäynninohjaaja valmistautuu kohtaamaan puhevammaisen oppilaan ja hänen käyttämänsä kommunikaatiovälineen?”

Käsittelen ensin teemoja, jotka tulivat ilmi taustakysymyksistä (Liite 1). Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen sisältyvät teemat liittyivät vastaajien koulutukseen, moniammatilliseen yhteistyöhön valmistautumisen näkökulmasta sekä apuvälinekoulutukseen. Alkuperäisenä tarkoituksena oli haastatella opinnäytetyötäni varten koulunkäynninohjaajia, mutta haastatteluiden yhteydessä ilmeni muutamia yllättäviä koulutusnimikkeitä, joiden en kuitenkaan katsonut vaikuttavan haittaavasti tuloksiin. Jokaisen työnkuva oli haastatteluiden perusteella samankaltainen kuin koulunkäynninohjaajan, joten suurimman osan koulutustausta ei ollut negatiivisesti vaikuttava.

Koulunkäynninohjaajan koulutuksen omaavia henkilöitä oli kuudesta vastaajasta vain yhteensä kahdella (2) vastaajalla, vastaaja A:lla ja vastaaja D:llä (Kaavio 1 ja Liite 3). Vastaaja D oli aloittanut työpaikallaan ammatinohjaaja-nimikkeellä, mutta sitten käynyt työn ohella koulunkäynninohjaajakoulutuksen ja siihen sisältyi myös aamu- ja iltapäivätoiminnanohjaajan pätevyys. Vastaaja A:lla oli koulunkäynninohjaajatutkinnon lisäksi viittomakielen tulkin koulutus, puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinto sekä neuropsykiatrinen valmentajakoulutus. Lisäksi hän työskentelee tällä hetkellä lähiohjaajana.

Koulutukset jakautuivat muutenkin aika lailla tasan vastaajien kesken. Lähihoitajia oli koulutukseltaan kaksi (2), vastaajat C ja E. Koulunkäynninohjaajakoulutusta ei ollut kumpikaan heistä suorittanut, mutta heidän työpaikallaan kaikki työntekijät toimivat ohjaaja-tittelillä. Viimeiset kaksi (2) vastaajaa, B ja F, olivat koulutukseltaan viittomakielenohjaajia.

Kuvio 1: Vastaajien koulutusnimikkeitä olivat tulkki (2), koulunkäynninohjaaja (2), lähihoitaja (2) ja viittomakielen ohjaaja (2)

Mainitsemisen arvoisena koin lisätä koulutustaustoihin sen, että kahdella (2) vastaajalla oli taustallaan tulkin koulutus. Tämä näkyi osittain aktiivisemmin työnkuvassa menetelmien osalta. Toinen tulkkikoulutuksen omaavista (vastaaja A) esimerkiksi oli käynyt bliss-kurssin kaksi kertaa ja toteutti itse tukiviittomaopetusta. Toisella vastaajalla (A) oli viittomakielen ja toisella vastaajalla (E) puhevammaisten tulkin koulutus. Varsinaisia koulunkäynninohjaajan tutkinnon suorittaneita oli siis kaksi kappaletta, vaikka jokainen teki samoja työtehtäviä kuin koulunkäynninohjaaja. Tämä oli mielenkiintoista ja itselleni uutta tietoa, sillä aiemmin oletin jokaisen koulunkäynninohjaajan käyneen koulunkäynnin- ja aamu- ja iltapäivätoiminnanohjaajan ammattitutkinnon.

Apuvälineisiin liittyvä koulutus liittyy siihen, kuinka koulunkäynninohjaaja ylläpitää ammattitaitoaan työskennellessään sellaisessa ympäristössä, jossa asiakas tarvitsee tuekseen kommunikoinnin apuvälineen. Nykyään apuvälineet ovat vaihtuneet enemmän teknisiin apuvälineisiin, kuten tietokoneelle tai tabletille (Hiltunen ym.2008, 222). Koulutus näihin apuvälineisiin voi monesti olla koulunkäynninohjaajan itsensä hartioilla, mutta myös työpaikka saattaa tarjota mahdollisuuksia erilaisiin koulutuksiin joko työpaikana sisäisesti tai sitten ulkoisiin koulutuksiin. Tästä teemasta vastaajat kertoivat melko jakautuneesti.

Haastatteluun vastanneista Vastaaja A kertoi saaneensa bliss-kurssin työpaikan kautta. Hän toteuttaa itse tukiviittomakursseja, koska hänen koulutuksensa on myös viittomakielen tulkki. Boardmaker-ohjelmaan hänelle on puheterapeutti aikoinaan järjestänyt perehdytyksen. Vastaajista yksi (B) ei suoraan maininnut, että työpaikka järjestäisi koulutusta, vaan aikoinaan omana opiskeluaikanaan opetellut menetelmiä, enemmänkin oppii työpaikalla käytännössä. Samassa työpaikassa toinen, Vastaaja C kertoi taas saavan joka vuosi jonkinlaista koulutusta, esimerkiksi GoTalkNow-sovelluksen käytössä kerrotaan toinen toiselle tietoja ja käyttöohjeita. Myös on mahdollisesti työpaikan sisäisiä koulutuksia tai voi myös hakea kommunikaatioon liittyviin koulutuksiin.

Kolmannessa paikassa koulutus järjestettiin tablet-sovellusten käytöstä. Taike-kurssi koko henkilökunnalle. GoTalkNow opeteltu enemmänkin itse. Vastaaja E on käynyt paljon tukiviittomakursseilla. Toisella samaan työpaikkaan kuuluvalla vastaajalla (F) viittomat, viittomakieli sekä puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät tullut tutuksi opintojen kautta. Muuten omatoimisesti opeteltu, harjoiteltu ja kehitetty itseään. Etsiä tietoa, hakea ja kysyä. Kolmas samaan työpaikkaan kuuluva (vastaaja D) oli saanut vain Taike-koulutuksen, muuten saanut perehdytystä tai oppia muilta työ-kavereilta. Tikoteekille tosin kuuluu kommunikaatiovälineen, yleisimmin GoTalkNow tablet-version perehdyttäminen perheelle ja työntekijöille. Työnantaja on hyvin myöntyväinen myös koulun ulkopuolella järjestettäviin kommunikaatiokoulutuksiin, esimerkiksi Sillalla-seminaariin.

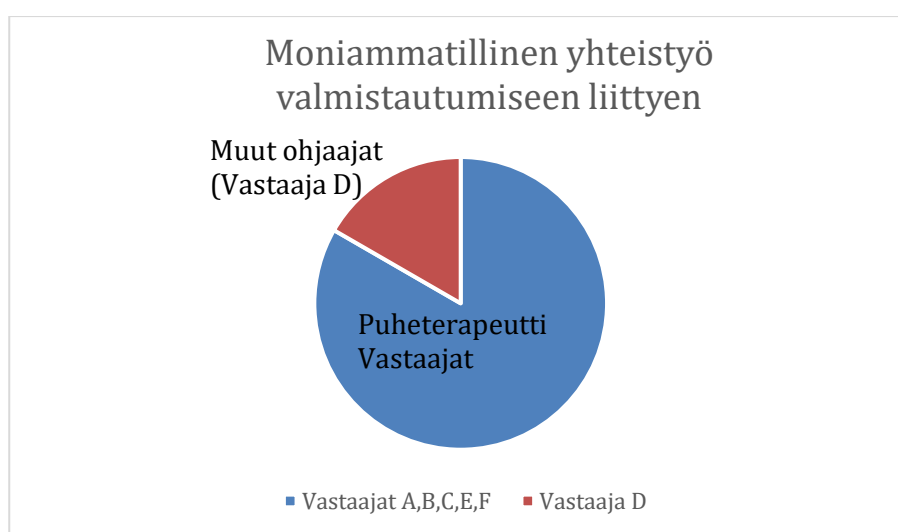
Haastatteluiden perusteella osa vastaajista ovat aktiivisia etsimään ja hakeutumaan koulutuksiin, ja työnantaja tukee myös koulutuksiin menoa. Osalla taas kouluttautuminen apuvälineisiin toteutuu itsenäisesti ja välineitä opetellaan käytön kautta. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö työpaikka tarjoaisi tai järjestäisi sekä työpaikan sisäisiä että ulkoisia koulutuksia. Välineisiin perehtyminen toteutetaan mieluummin työpaikalla kokeilemalla ja itsenäisesti opiskelemalla. Laitteisiin ja menetelmiin liittyvää tietoa haetaan ja kysytään kollegoilta tarvittaessa.

Moniammatillisesta yhteistyöstä puhutaan silloin, kun esimerkiksi koulumaailmassa oppilaan toimii monia eri alan ammattilaisia ja toimijoita. Kouluympäristössä erityistä tukea tarvitsevan lapsen ympärille muodostuva moniammatillinen yhteistyö yleensä nivoutuu vanhemmista, opettajista, ohjaajista, koulupsykologista, terveydenhoitajasta ja/tai terapeutista (Hiltunen ym. 2008,179). Haastatteluissa otin moniammatillisen yhteistyön puheeksi kahdessa eri tilanteessa, koska koin molempien teemojen kohdalla tärkeäksi moniammatillisen yhteistyön merkityksen ja kuinka se toteutuu. Ensimmäisen kerran moniammatillinen yhteistyö nostettiin esille, kun puhuttiin puhevammaisen oppilaan käyttämästä kommunikaatiovälineestä ja siihen liittyvästä koulutuksesta sekä valmistautumisesta. Kysyin haastateltavilta, tekevätkö he valmistautumiseen ja kommunikoinnin apuvälineisiin liittyen moniammatillista yhteistyötä.

Ensimmäisessä moniammatilliseen yhteistyöhön liittyvässä teemassa keskitytään valmistautumiseen. Puhevammaiselle henkilölle on yleensä ennen koulua järjestetty puhevammaan laadun arvioinnin perusteella kommunikaatioväline, jonka kanssa hän saapuu kouluun. Tässä kohtaa koulunkäynninohjaajan täytyy valmistautua uuden oppilaan saapumiseen ja viimeistään koulun alkaessa kohdattava oppilas ja hänen käyttämänsä kommunikaatioväline.

Moniammatillisen yhteistyön merkitys korostuu tässä siten, että kuinka koulunkäynninohjaaja käyttää yhteistyötä hyväkseen valmistautuessaan oppilaan kohtaamiseen? Vai käyttääkö ollenkaan ja minkä tasoista se yhteistyö on, jos sitä on? Voi nimittäin olla, että asiakkaan käyttämä kommunikaatioväline- tai menetelmä on uusi ja vieras, jolloin sen käyttö voi olla koulutuksen tai perehdytyksen puuttuessa vaikeaa tai todella hidasta. Tavoitteena kuitenkin olisi, että oppilas on tasa-arvoisesti mukana luokkatilanteessa alusta alkaen (Hiltunen ym. 2008, 223). Sen vuoksi kysyin haastateltavilta, että käyttävätkö he valmistautumisessa hyväkseen moniammatillista yhteistyötä, keiden kanssa ja missä määrin?

Neljä (vastaajat A, C, E ja F) kuudesta (6) vastanneesta kertoi, että valmistautuessaan puhevammaisen oppilaan ja hänen käyttämänsä kommunikointimenetelmän kohtaamiseen he tekevät yhteistyötä puheterapeutin kanssa. Yksi vastaajista (D) ilmoitti valmistautuvansa parhaiten resurssien mukaisella tavalla ilman etukäteisvalmistautumista sekä vaihtaen tietoa kollegoiden kesken. Työryhmän keskuudessa toteutuvaa tiedonvaihtoa taas yleisesti tapahtui jokaisen vastanneen kohdalla.

Kuvio 2: Vastaajista enemmistö ilmoitti tekevänsä valmistautumisessaan moniammatillista yhteistyötä puheterapeutin kanssa.

Verkosto muodostuu näissä tapauksissa enimmäkseen puheterapeutista, muista ohjaajista, opettajista ja vanhemmista. Vastaaja C:n mukaan hän sekä opettaja käyvät etukäteen tutustumassa esimerkiksi oppilaan päiväkodissa, mikäli hänelle on esimerkiksi myönnetty kommunikaatiomenetelmä. Toisen asteen koulutukseen haettaessa järjestetään haastattelut, joiden yhteydessä koulun hakijat haastatellaan. Haastattelussa kysytään oppilaan käyttämästä mahdollisesta kommunikaatiovälineestä, jonka pohjalta ohjaajat ja opettajat saavat etukäteen tiedon sekä kommunikaatiovälineestä ja menetelmästä, joka helpottaa valmistautumisessa.

Valmistautumisen vuoksi halusin tietää, ovatko työpaikat varustautuneet joillakin kommunikaation apuvälineillä, joista olisi apua valmistautumiseen ja työntekijän itseenäiseen kehittymiseen? Aiemmin jo mainitsin, että osan mielestä työpaikka kuunteli ja toteutti hyvin heidän toiveitaan koulun ulkopuolisista koulutuksista sekä järjesti myös joskus sisäisiä koulutuksia, mutta onko koulu varautunut työntekijöiden perehdyttämiseen välineistöllä?

Vastausten perusteella moniammatillinen yhteistyö kuitenkin toteutuu tavalla tai toisella jokaisen vastaajan mukaan. Moniammatillinen yhteistyö luo vahvan tukiverkon oppilaan ympärille, jotta hänen koulunkäyntinsä sujuu ja hän saa kaikin puolin hyvät eväät tulevaisuuteensa. Tämän vuoksi moniammatillisen yhteistyön merkitystä ei koskaan tulisi aliarvioida. Valmistautumisen näkökulmasta moniammatillinen yhteistyö on useamman vastaajan mielestä oleellista, jotta he voivat olla työssään valmiita ottamaan uuden oppilaan vastaan ja tietää, millaisia menetelmiä tai välineitä oppilas käyttää.

Valmistautuminen on prosessi, joka toteutetaan sekä yksilöllisesti että moniammatillisen yhteistyön turvin. Vastaajien henkilökohtainen valmistautuminen on hyvin lähellä heidän toistensa vastauksia. Tilanteissa, jolloin opiskelija ei ole vielä aloittanut kouluaan kyseisessä koulussa, valmistautuminen eteni käytännössä samalla tavalla jokaisen vastaajan mukaan. Vastaaja D kertoi, että etukäteisvalmistautumista ei kauheasti etukäteen voi tehdä, mutta ohjaajaryhmän kanssa keskustelu ja yhdessä sovitun toimintatavan mukainen toiminta auttaa paljon oppilaan saapuessa uuteen kouluunsa. Tämän lisäksi vastaaja F totesi seuraavansa paljon oppilaan omaa tietotaitoa menetelmän kanssa.

Vastaajat E ja F molemmat totesivat, että oppilaalla on ennen kouluun saapumistaan haastattelu, jossa päätetään oppilaan hyväksymisestä oppilaitokseen. Tämän haastattelun aikana saadaan myös tieto oppilaan mahdollisesta kommunikaatiivälineestä- tai menetelmästä. Tämä auttaa valmistautumisessa paljon ja auttaa valmistamaan etukä-

teismateriaalia. Vastaaja F lisäsi, että hän ei kuitenkaan hätkähdä oppilaan käyttämästä kommunikaatiomenetelmästä, vaan juttelee oppilaan kanssa ihan kuin kenen tahansa muunkin kanssa.

Mikäli oppilaalla ei ole mitään menetelmää käytössään, mutta huomataan sellaisen olevan tarpeen, yleensä otetaan yhteys sekä vanhempiin että Tikoteekkiin ja sovitaan tapaaminen. Muutoin ilman menetelmää olevien oppilaiden kanssa saatetaan kokeilla esimerkiksi viittomia. Vastaajat D, E ja F työskentelevät samassa työpaikassa ja edustavat toisen asteen koulutuspuolta.

Peruskouluasteella valmistautuminen jatkaa samaa suuntaa. Vastaaja C:n mukaan ohjaaja ja opettaja vierailevat esimerkiksi päiväkodissa tutustumassa seuraavana vuonna koulunsa aloittaviin oppilaisiin ja sitä kautta saavat kokonaiskuvan siitä, millainen oppilas luokalle olisi tulossa ja sen avulla valmistautuminen toteutetaan. Mikäli oppilaalla ei ole mitään kommunikaatiomenetelmää tai välinettä käytössään, vastaaja C totesi tilanteen seuraavasti:

” (--) voi olla, että jollain ei oo minkäänlaista, ettei oo kuvia eikä mitään, niin sitten lähdetään aika alusta hänen kanssaan. Ne, kun yleensä on tutustunu, niin pikkuhiljaa ruvetaan haistelemaan ja kokeilemaan, että mikä kellekin tai mistä lähetään liikenteeseen.”

Vastaaja B painotti tilanteen lähtevän liikenteeseen parhaiten pienin askelin ja menetelmä pyritään ottamaan arkeen alusta alkaen mukaan, tehdään sen avulla valintoja sekä harjoitellaan menetelmän tai välineen käyttöä joka tilanteessa. Vastaaja A kiteytti myös kysymyksen toteamalla oman asenteen ja virheiden hyväksymisen olevan tärkeimmät tekijät valmistautumisessa:

” Joo no hei siis ykkönen on se kaikist ratkasevin on se sun asenne. Asenne on se joka ratkasee, ett se kaikista huonoimman asenne, joka vastustaa kaikenlaista kommunikaatiomenetelmien käyttöä, niin se voi sitt tuhota siinä ryhmässä ihan koko systeemin. Ett tota asenne ratkasee, että sulla on avoin asenne siihen ja oot ite valmis opiskelemaan ja oppimaan asioita ja sitten tota virheitä saa tehdä. Kaikki saa tehdä virheitä, ei pidä pelätä virheitä, että hupsis, meni väärin tai jotain tapahtu, mutt siitäpä opitaan.”

Loppujen lopuksi valmistautuminen puhevammaista oppilasta ja hänen käyttämäänsä kommunikaatiomenetelmäänsä varten sisältää etukäteistietoa, materiaalin valmistamista ja havainnointia. Ohjaajille oli tärkeää, että he tuntevat asiakkaansa jo ennen koulun alkua ja sen vuoksi valmistautuminen ja tiedonhankinta koettiin oleellisena osana työtä. Tämän vuoksi useimmat vastaajista toimivat yhteistyössä puheterapeutin kanssa, jotta valmistautuminen ennen oppilaan ja hänen kommunikaatiomenetelmäänsä kohtaamista olisi tehty hyvin.

8.2 Vuorovaikutuksen ja kommunikaation toteutuminen kouluympäristössä

Toinen tutkimuskysymykseni ”Kuinka koulunkäynninohjaaja edistää vuorovaikutusta puhevammaisen oppilaan kanssa?” tutkii koulupäivän aikana toteutuvan vuorovaikutuksen ja kommunikaation toteutumista koulunkäynninohjaajan näkökulmasta. Taus-takysymykset (Liite 1) käsittelivät apuvälineisiin liittyvää moniammatillista yhteistyötä ja arjen toteutumista. Näiden kahden teeman jälkeen on esitelty toisen tutkimuskysymyksen tulokset.

Apuvälineisiin liittyvän moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta tulokset jakautuivat vastaajien kesken erilaisiin muotoihin. Toisilla oli kosketusta moniammatilliseen yhteistyöhön enemmän ja toisilla vastaajilla hieman vähemmän. Esimerkiksi vastaaja F kertoi tekevänsä moniammatillista yhteistyötä enimmäkseen kommunikaatiivälineen käyttöön liittyen. Vastaaja F totesi kysyttäessä moniammatillisesta yhteistyöstä seuraavasti:

”On, siis kyllä. Siihen käyttöön liittyen — yhden opiskelijan kohdalla nyt verkostopalaveri, ett siinä sitte just asumisyksiköstä, koulusta, tikoteekistä ja vanhemmista koostuu, että yhdessä sovitaan, että mitä lisätään ja kuka lissää ja tämmöstä käydään. Että kaikki on perillä missä mennään.”.

Toinen vastaajista, vastaaja E kertoi myös tekevänsä moniammatillista yhteistyötä verkoston kanssa oppilaan hyväksi, joissa järjestetään muun muassa palavereita. Liittymisen myös laitteisiin. Tikoteekin kanssa yhteistyö korostui suurimmalla osalla vastaajista ja tämä myös koettiin hyvänä asiana. Yhteistyö tikoteekin kanssa on vastaajien mukaan helppoa, koska asiantuntijuutta arvostetaan puolin ja toisin.

Vastaaja D kertoi tekevänsä apuvälineisiin liittyvää moniammatillista yhteistyötä pelkästään muiden ohjaajien kanssa. Mikäli vanhemmat ovat aktiivisia kertomaan lapsensa käyttämästä kommunikaatiovälineestä, silloin hän saa tietoa ja tekee yhteistyötä myös vanhempien kanssa. Käytäntönä myös on, että oppilas, jolla on jokin kommunikaatioväline, ”delegoidaan” eli nimetään sellaiselle ohjaajalle, joka parhaiten omaa tietämyksen menetelmän osalta.

Vastaajista yksi (E) kuudesta (6) kertoi olevansa apuvälineiden osalta yhteistyössä vanhempien kanssa. Tarkoittaen sitä, että oppilaan käyttämään kommunikaatiolaitteeseen (useimmin GoTalkNow tai Moi-ohjelma) lisättäessä uusia kuvia käytön oppimisen myötä, vanhemmille saatetaan soittaa ja kysyä oppilaalle tärkeitä paikkoja tai ihmisiä, joiden kuvia sitten lisätään sitä mukaa laitteeseen.

Haastattelun aikana nousi vastausten myötä pintaan myös puheterapeuttien osuus. Kaksi (vastaajat A ja C) kuudesta (6) vastanneesta kertoi tekevänsä puheterapeutin kanssa yhteistyötä. Toisella vastaajista (A) on puheterapeutti vakituisesti samalla työpaikalla, joten yhteistyö on heidän välillään todennäköisesti yleisempää kuin toisella vastaajalla. Tämä selittyy sillä, että toinen vastaajista (C) kertoi puheterapeutin olevan Tikoteekin kautta, joten kohtaamiset ja tapaamiset eivät ole jokapäiväisiä. Silloin, kun oppilaalla ja työryhmällä on palaveri, tällöin Tikoteekin puheterapeutti on paikalla ja opastaa tarpeen mukaan kommunikaatioon liittyvissä asioissa. Vastaaja C toteaa asiasta seuraavasti:

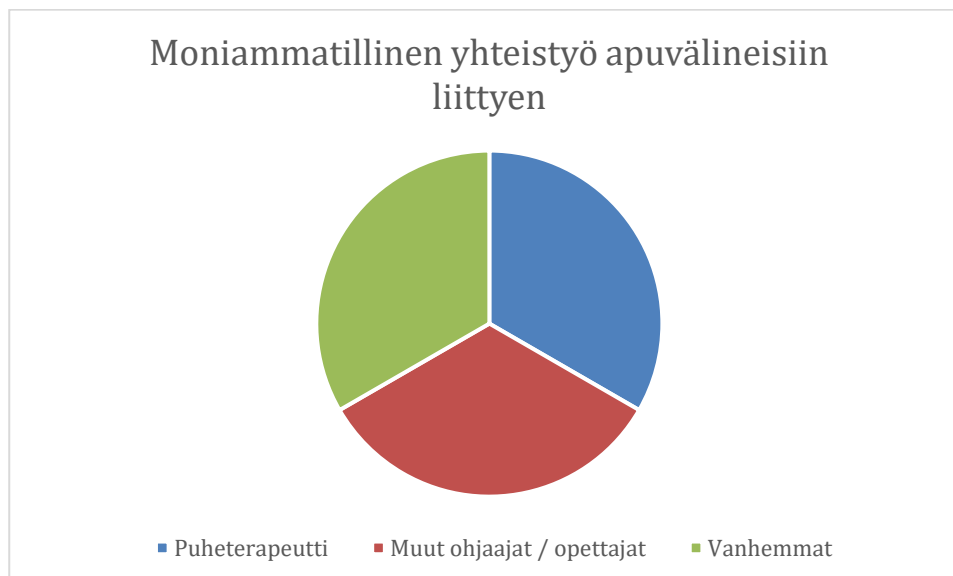
”Puheterapeutit meillä yleensä on niinku Tikoteekin, tiiätkö Tikoteekin, että Tikoteekin kautta aina tuota sitten hankitaan oppia. Ja meillä on yleensä silleen, että opettaja on mukana siellä, no palaverissa kyllä ja tota työporukkana aina mietitään, että minkälaista hommaa lähettäis kommunikaatiojuttua niinku ajamaan takaa (--)”

Samassa työpaikassa työskentelevä vastaaja B vastasi, että opettaja hoitaa yleensä perhdytyksen ja että: ”paljon tehdään itse ja opetellaan konkreettisesti työn ohessa”. Tavoitteena kuitenkin on, että jokainen työntekijä osaa käyttää laitetta ja lisätä esimerkiksi kuvia tai tervehdyksiä kommunikaatiolaitteeseen. Kyseessä toki on moniammatillinen yhteistyö, mutta muihin vastaajiin verraten lievempää.

Vastaaja A kertoi, että moniammatillinen yhteistyö on isossa roolissa hänen työpaikallaan. Hänen mukaansa vanhemmat, puheterapeutti, opettaja, ohjaajakin usein on mukana ensimmäisissä kohtaamisissa ja näin vaihtavat tietoa tulevasta oppilaasta. Tilanne etenee vastaajan A mukaan seuraavasti:

” (--) mun mielestä ensin vanhemmat, opettaja, puheterapeutti ensin tapaa ja aika usein ohjaajakin on siinä mukana siinä tiedonvaihdossa, ett on se puheterapeutti, joka ohjaa sitä palaveria ja aika nopeesti se ohjaaja ottaa siinä sen kopin siitä, ett se, joka on kenties sen oppilaan lähiohjaaja, tai on hänelle nimetty ohjaaja, niin ottaa sen kopin siitä, että lähtee siitä sitt hallitsemaan sitä (kommunikaatiomenetelmä) niinku mikä se on ja opettaa sitä ympäristöön siinä luokassa. Ett sehän ois niinku tärkeä ett koko se ympäristö osaa sen kommunikaatiomenetelmän. ”

Vastaaja A korostaa myös, että koulunkäynninohjaajalla nimenomaan on merkittävä rooli tällaisessa toiminnassa, koska hänen mukaansa juuri koulunkäynninohjaaja on siinä ”kaiken välissä” koordinoimassa kodin ja koulun välistä tiedottamista ja palaverien järjestämistä. Myös ohjaajan rooli on tärkeä siinä, että välittää asian ja tiedon eteenpäin muille oppilaan kanssa työskenteleville kollegoille.

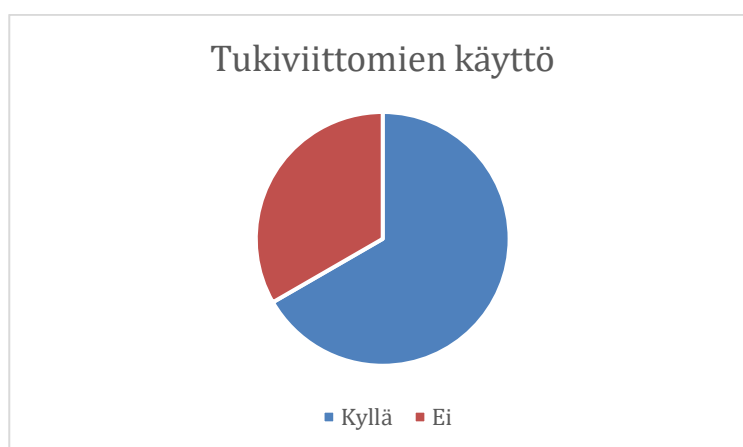
Kuvio 3: Apuvälineisiin liittyvän moniammatillisen yhteistyön käyttö

Vastausten perusteella jokainen vastaaja ilmoitti siis tekevänsä moniammatillista yhteistyötä apuvälineisiin liittyen, mutta eri tavoin. Mahdollinen tarve tai kynnys pyytää apua välineisiin oli eri tasoista, toisilla aktiivisempaa ja toisilla aluksi enemmän oma-toimisempaa. Yhteenvetona voidaan silti todeta, että apuvälineisiin liittyen tehdään moniammatillista yhteistyötä ja sen merkitystä arvostetaan oman ammattitaidon kehittämisessä.

Seuraavaksi selvitin, kuinka vuorovaikutus toteutetaan apuvälineiden käytön ja niihin mahdollisesti saadun koulutuksen avulla puhevammaisen oppilaan kanssa koulupäivän aikana. Haastatteluissa ilmeni, että koulutus apuvälineisiin oli käytännössä kaikilla, mutta yksi vastaajista (B) ei suoraan maininnut saaneensa tai hankkineensa työuransa aikana koulutusta välineisiin. Tämä ei kuitenkaan tuonut tuloksiin kovin valtavasti eroja. Pääasiassa tulokset ilmaisivat laajasti koulunkäynninohjaajan näkökulmasta keinot, joilla he saavat puhevammaisen oppilaan osallistumaan ja tuntemaan itsensä tasavertaiseksi opiskelijaksi muiden opiskelijoiden keskuudessa, ovat tärkeitä (Hiltunen ym. 2008, 223).

Vastaukset noudattivat suhteellisen paljon samaa linjaa, mutta vastaajan F mukaan tasa-arvo ei välttämättä täysin toteudu luokkatilanteessa. Kyseinen ratkaisu tähän on esimerkillinen ja tuon tämän ratkaisun esille myöhemmin. Opiskelijoiden omat tietotaidot ovat monen vastaajan mielestä todella hyviä eteenpäin vieviä askeleita vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin suhteen. Oppilaiden kehittyessä ja oppiessa käyttämään omaa kommunikointimenetelmäänsä, he osaavat hyvin itse ohjata ja auttaa ongelmatilanteissa välineensä kanssa, joten heidän osuuttaan arkisessa vuorovaikutuksessa arvostetaan ohjaajien keskuudessa yleisesti. Jokainen kuudesta vastaajasta (A, B, C, D, E ja F) vahvistivat oppilaiden auttavan ja ohjaavan tarpeen mukaan kommunikaatiovälineen käytössä. Yksi kuudesta (6) vastaajasta (A) kuitenkin totesi, että olisi silti hyvä, että itse tietäisi siitä välineestä tai menetelmästä vähän enemmän kuin oppilas.

Tukiviittomia käytti neljä (A, B, E ja F) kuudesta (6) vastanneesta ja niiden käyttöä perusteltiin sillä, että oppilas käytti enemmän laitteen sijasta itse viittomia. Päiväjärjestystä tehdessä oppilaalle selitetään kyseinen järjestys tarvittaessa selkokielellä ja tämän lisäksi päiväjärjestys saatetaan selventää joko viittomalla, puhumalla tai laitteen avulla mallintamalla. Kommunikaatiomenetelmän käytössä oppilaalle annetaan riittävästi aikaa vastata oman menetelmänsä kautta, joka tuli ilmi vastaajan E haastattelun yhteydessä. Hän painotti, että oppilaan kanssa työskennellessä on oltava aidosti läsnä. Vastaaja B totesi samaan tyyliin: ”Olla ihmiselle ihminen”.

Kuvio 4: Enemmistö vastaajista käytti tukiviittomia työssään

Mikäli oppilaan ymmärtäminen koulupäivän aikana on ohjaajalle vaikeaa, on inhimillistä kysyä uudestaan ja pyytää toistamaan, koska ei välttämättä ole oppilaan viestiä täysin ymmärtänyt. Vastaaaja E kuvaili tilannetta seuraavasti:

”Ett tavallaan sitä mitätöintiä ja vähättelyä, jos vaan koko ajan sanoo, että joo joo vaikket oo ymmärtänyt yhtään mitä se sano, mieluummin sanot, että voitko toistaa.”

Oppilaan kanssa tutustuminen ja keskustelu auttavat koko ajan enemmän tuntemaan oppilaan käyttämän sanaston, ilmeet ja eleet. Näitä pidettiin kahden vastaajan (A ja B) vastauksissa relevantteina huomioinnin kohteina. Tärkeänä lisänä vastaajalta F tuli ilmi, että työntekijänä ohjaajan on muistuttaa itseään siitä, että kommunikaatioväline on oppilaan oma ääni ja kommunikaatiokeinonsa. Välineen tärkeyttä korostettiin lähes jokaisen vastaajan (A, B, C, D, E ja F) osalta ja kommunikaatiovälineen mukana pitäminen on luonnollinen tapa tukea ja harjoitella välineen käyttöä ja oppilaan oman tahdon ilmaisemista.

Vastaaajat B ja E kertoivat käyttävänsä vuorovaikutuksen toteuttamiseen paljon kuvia (esim. Pcs-kuvat), joiden kautta opiskelija saa tehtyä valintoja päivän aikana. Valintojen tekeminen nousi yhdeksi isoimmista tavoitteista kommunikaatiomenetelmien kanssa toimiessa. Pyritään siihen, että oppilas itse etsii, valitsee ja näyttää toiveensa sen menetelmän avulla, joka hänelle on moniammatillisen yhteistyön kautta myönnetty. Tämä edellytti ohjaajien keskuudessa paljon harjoittelua välineen jatkuvan käytön suhteen. Joillakin oppilailla on mukanaan koulussa joko oma kommunikaatiolaite (tabletti, ipad) tai sitten koulun tarjoama tabletti, jota ei saa viedä kotiin koulupäivän jälkeen. Nykyajan mukaisesti jokaisen vastaajan (A, B, C, D, E ja F) mukaan tabletti on käytössä joka päivä ja sen käyttöä pyritään koko ajan lisäämään ja harjoittelemaan. AACi-kansioiden käyttö oli todella vähäistä jokaisessa haastattelupaikassa, koska niiden käytön koulumaailmassa on jatkuvasti enemmän syrjäyttänyt elektroninen apuväline, tabletti tai ipad. Vastaaaja D totesi kyseisestä ilmiöstä rehellisesti ja tyhjentävästi:

”ja kansioista, ettei olla käytetty oikeastaan ollenkaan, olisikohan viime vuonnakin kerran kaivettu kaappien kätköistä, että niin paljon on noita laitteita käytössä ja paljon tehdään omilla.”

Neljä vastaajaa (B, C, E ja F) ilmoittivat käyttävänsä todella paljon tableteissa olevaa GoTalkNow- ohjelmaa, joka on Taiken ohella käytetyimpiä sovelluksia. Haastatteluiden perusteella sain käsityksen, että Tikoteekin kautta tulevien tablettien sovellukset ovat yleensä joko GoTalkNow tai Taike. Taikea kertoi käyttävänsä työssään vastaajat A, D, E ja F. Näistä neljästä vastaajasta D, E ja F olivat samassa työpaikassa ja heille on järjestetty koko henkilökunnan kattava Taike-koulutus heidän omalla työpaikallaan. Sähkösanomien käyttöä oli vain vastaajien B ja C keskuudessa, ja he työskentelivät kaiken lisäksi samassa työpaikassa.

Yhdessä haastattelupaikassa vastaaja C kertoi muutaman oppilaan käyttävän myös esinekommunikaatiota ja hieman samaan kategoriaan liittyy vastaajan F kommentti, jonka mukaan hyvinvointitoimiala oli tehnyt eräälle oppilaalle kohokuvia 3D-tulostimella. Kyseinen oppilas oli näkövammainen, mutta kohokuvien ja esineiden kautta kommunikointi on yhtä lailla mahdollista puhevammaisen oppilaan kanssa kommunikoidessa.

Puheen rytmissä piirtämisen käyttöä sivuttiin vastaajan E haastattelussa. Tätä kommunikointimenetelmää kuvailtiin ennemminkin siten, että vastaaja E pitää jatkuvasti kynää ja paperia mukanaan nopeita tilanteita varten. Vastaajan mukaan menetelmä on hyödyllinen, mikäli sillä hetkellä laitetta tai muutakaan menetelmää ei ole saatavilla. Tällöin paperille kirjoittaminen tai piirtäminen auttavat nopeasti kommunikoinnin edistämässä.

Vaikka bliss-kieli on kommunikointimenetelmistä yksi tunnetuimmista ja kansainvälisimmistä, sen käyttöä ilmoitti haastatteluiden perusteella käyttävän vain siihen koulutuksen saanut vastaaja A. Muissa haastatteluissa bliss-kielen käyttöä tai edes bliss-

termiä ei mainittu ollenkaan, joten bliss-kielen käyttö on näihin tuloksiin vedoten harvinaista ja itse asiassa myös mielenkiintoista. Erilaisten kommunikaatiomenetelmien käyttö jakautuu yllättävän hajanaisesti eri paikkojen ja vastaajien kesken.

Kuvanteko-ohjelmista SymWriter ja Boardmaker olivat vastaajille tuttuja, mutta niiden käyttö taas oli melko vähäistä. Vastaaja A kertoi joko hänen tai opettajan käyttävän SymWriteria joka päivä luokassa älytaulun kautta ja Boardmakerilla tehdään paljon oppilaiden päiväjärjestyksiä kuvitettuna. Vastaaja E kertoi käyttäneensä SymWriteria aikaisemmin enemmän, nykyään vähemmän. Syyksi hän kertoi, että ohjelman kuvat olivat hänen mielestään ”vähän hassuja”. Tästä syystä vastaaja E oli siirtynyt käyttämään pcs-kuvia, joiden hän koki olevan käytännöllisempiä.

Yhteenvetona vastauksista voi päätellä, että oppilaan etu on aina etusijalla. Yhteiset tavoitteet, jatkuva ja kehittyvä vuorovaikutus ja oppilaaseen tutustuminen luovat vahvasti pohjaa sille, kuinka arkinen kommunikointi ja vuorovaikutus puhevammaisen oppilaan kanssa kouluarjessa toteutetaan. Tasavertaisuus oli selvästi avainasemassa vastaajien keskuudessa ja kuten jo aiemmin mainitsin, vastaajan F mielestä juuri tasavertaisuus ei välttämättä valitettavasti aina toteudu niin kuin pitäisi. Tähän kyseinen ohjaaja oli kehittänyt seuraavanlaisen ratkaisun:

”Monesti on semmosia tilanteita, joissa mun mielestä jää ne meidän puhevammaiset vähemmälle huomiolle kuin ne, jotka osaa puhua ja kertoo asioista puheella. Senpä takia me ollaan yhden toisen ohjaajan kanssa alettu vetämään semmosta pajaa perjantaisin, missä on sitten usempi asiakas, jolla on joku kommunikaation apuväline, kuka ei puhu, paitsi muutamia sanoja, niin siinä on sitten kaikki samalla viivalla. Saa ajan kertoa ja just sen oman kommunikaation kautta niin se on ollu sitten hirveen tärkeää.”

Toinen tutkimuskysymykseni ”Kuinka koulunkäynninohjaaja edistää vuorovaikutusta puhevammaisen oppilaan kanssa?” tutkii koulupäivän aikana toteutuvan vuorovaikutuksen ja kommunikaation toteutumista koulunkäynninohjaajan näkökulmasta. Vas-

taajien näkemykset olivat melko samansuuntaisia, vaikkakin jokaisen vastaajan kohdalla tuli ilmi jotain uutta toimintatapaa tai asennoitumista. Yhtenäistä vastauksissa oli muun muassa se, että läsnäolo tilanteessa on todella tärkeää. On pystyttävä sulkemaan ympäristö pois ja keskityttävä oppilaaseen ja hänen havainnointiinsa. Ilmeiden ja eleiden merkitystä korostettiin vastaajien A, B ja E vastauksissa. Vastaaja A lisäsi vielä katsekontaktin, tilassa asettumisen sekä myös oikean valaistuksen oleelliseksi kommunikaation ja vuorovaikutuksen toteutumisessa.

Jokainen vastaaja (A, B, C, D, E ja F) kertoi, että oppilaan käyttämä kommunikaatiomenetelmä on joka paikassa tai vähintään mahdollisuuksien mukaan aina mukana ja sen avulla harjoitellaan vuorovaikutusta ja kommunikaatiota. Vastaaja E:n mielestä oppilaan tuntemus ja hänen kanssaan mahdollisimman runsas keskustelu on tärkeää, jotta vuorovaikutus ja kommunikointi arjessa saadaan toteutumaan. Kysymyksiä ja asioita on hyvä toistaa aina, kun viesti jää mahdollisesti epäselväksi. Tämä auttaa tuntemaan oppilaan tavat kommunikoida ympäristönsä kanssa. Myös vastaaja F toteaa, että menetelmän lisäksi arjen vuorovaikutus toteutetaan käyttämällä lisäksi tukiviittomia, selkokieltä, kuvia sekä mallintamista.

Vastausten perusteella koulunkäynninohjaajien menetelmät toteuttavat ja ylläpitävät vuorovaikutusta ja kommunikaatiota kouluarjessa ovat pitkälti yhteneviä. Ohjaajien mielestä oppilaan mahdollisuus saada oma äänensä kuuluviin tasapuolisesti vaatii ohjaajalta paljon läsnäoloa ja aikaa. Vastaaja E selitti asian omin sanoin:

”oon aidosti tilanteessa läsnä. Sitten kuuntelen oikeesti, annan aikaa, joillakin kestää vastauksen rakentuminen, etenkin jos on kommunikaatioväline, niin siinä kestää etsiä sieltä se vastaus.”

Oman osaamisen jatkuva kehittäminen ja tiedon etsiminen menetelmiin ja välineisiin liittyen vaikuttaa ohjaajan työn toteutumiseen ja vuorovaikutuksen onnistumiseen. Tieto kulkee työyhteisössä asian mukaisesti ja jokainen vastuussa oleva henkilö on tietoinen oppilaan taustoista ja kommunikaatiosta.

Vastaajien mukaan yleensä oppilaalle nimetään vastuuohjaaja, joka on oppilaan kanssa kouluarjessa ja mukana oppilasta koskeissa kokouksissa sekä palaverissa. Haastatteluissa selvisi, että joissain paikoissa ohjaaja on oppilaan nimettynä vastuuohjaajana koko ajan ja toisaalla ohjaaja on tietyn aikaa oppilaan ohjaajana, kunnes ohjaaja vaihtuu. Eli jokaisella ohjaajalla käy eri oppilas tietyn aikaa ohjattavana, jonka jälkeen tulee jälleen vaihto. Näin ohjaajat oppivat tuntemaan jokaisen oppilaan yhtä hyvin.

Vuorovaikutuksen ja kommunikaation toteutumisen näkökulmasta tilanne on vastausten perusteella hyvä ja jokaiseen ongelmakohtaan paneudutaan ryhmässä ja perusteellisesti. Puhevammaisen henkilön oikeus ja mahdollisuus tasa-arvoiseen osallistumiseen arkiympäristössään pyritään mahdollistamaan resurssien mukaan. Tämän tutkimuskysymyksen yhdeksi tärkeimmäksi vastaukseksi tuli menetelmän opettelu ja kokeilu. Mikäli oppilaalla ei ole menetelmää mukanaan kouluarjessa, hänelle voidaan sitä ehdottaa ja kokeilla jotain menetelmää. Myös silloin, jos jokin menetelmä ei oppilaan kohdalla toimikaan toivotusti. Tällöin menetelmän tai välineen vaihtaminen on kannattavaa. Vastaajat E ja F antoivat näihin liittyen oivallisia näkökulmia. Vastaaja E sanoi menetelmien vaihdosta näin:

” (--) tikoteekin kanssa on ihana tehdä yhteistyötä ja kun hekin huomaavat, että täällä koko ajan käytetään niitä kommunikaatiolaitteita, niin on myös joskus ollu, että on tullut opiskelija, jolle on huomattu, että tarteis jotain välinettä tueksi, niin meitä on sitten oikeesti niinku kuunneltu. (--) ja joskus meillä oli semmoinen opiskelija, jolla oli kommunikaatiolaite, niin silloin ehdotettiin, että hei olisko tämmönen parempi? ja vaihdettiin se sitt. ”

Vastaaja F taas kertoi, että menetelmän hallinta vaikuttaa huomattavasti vuorovaikutukseen ja oppilaan käyttäytymiseen. Aggressiivista käyttäytymistä on usein mahdollisesti havaittavissa ja sen on huomattu monesti johtuvan nimenomaan menetelmän käytöstä ja hallinnasta. Vastaaja F kertoo asiasta seuraavasti:

”Itse olen nähnyt monesti täällä, kun on aloittaneet opiskelijat täällä, niin on ollu semmosta haastavaa käytöstä. Saattanu olla aggressiivisuutta. Sitten kun on saatu

sille se oikee kommunikaatio ja väline ja se on oppinu sitä käyttämään niin on yhdenkin kaverin kohdalla se haastava käytös loppu heti.”

Eli väärän kommunikaatiomenetelmän käyttö voi aiheuttaa jopa väkivaltaista käyttäytymistä, koska henkilö ei saa oikeilla resursseilla ääntänsä ja mielipidettään kuuluviin ja ei tällä tavoin tule ymmärretyksi. Tilanne ymmärrettävästi turhauttaa molempia osapuolia ja siksi oppilaan ja hänen ympärillään toimivan vastuuryhmän yhteistyö on jatkuvaa havainnointia ja kokeilua yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Tällaisen käytöksen vähentyminen toteutuu oikean kommunikoinnin löytämisessä ja se edesauttaa sitä, ettei väärinymmärryksiä satu ja itseilmaisun kyky kasvaa (Hiltunen ym. 2008, 224).

9 POHDINNAT

Haastatteluissa mukana olleiden vastaajien mukaan opinnäytetyön aihe on tärkeä ja hyvä nostaa esille. Painotin useaan otteeseen tätä työtä tehdessäni, ettei itselleni varsinaisesti jäänyt apuvälineisiin liittyen paljon mitään tietotaitoa edellisestä koulutuksestani. Tämän vuoksi koin tarpeelliseksi tuoda tätä asiaa enemmän esille koulunkäynninohjaajien näkökulmasta. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, kuinka koulunkäynninohjaaja valmistautuu puhevammaisen oppilaan ja hänen käyttämänsä kommunikaatiomenetelmän kohtaamiseen ja toteuttaa vuorovaikutuksen puhevammaisen oppilaan kanssa kouluympäristössä. Vastaukset osoittivat, ettei koulunkäynninohjaajien työ ole itsestään selvyys, eikä resurssit aina kaikkialla riitä kouluttautumiseen tai koulutustarjontaan. Valmistautuminen apuvälineisiin on kaksijakoinen: Valmistautua joko ehtii tai ei ehdi.

Työ oli oman mielenkiintoni vuoksi tärkeä ja palvelee mielestäni niitä, jotka koulunkäynninohjaajan työskentelyä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten parissa pohtivat. Periaatteessa mitään ongelmaa opinnäytetyöni ei ratkaise, mutta se on enemmänkin suuntaa antava. Koulunkäynninohjaajien työnkuva on todella laaja ja se sisältää paljon vastuuta, joten heidän ammattitaitonsa ylläpitäminen on oleellista. Haastatteluiden perusteella sain käsityksen, että kommunikoinnin apuvälineiden tarjonta puhevammaiselle oppilaalle on usein riittävän laaja. Aina näinkään ei kuitenkaan ole, joten olisi mielenkiintoista tietää, kuinka tilanteissa yleisesti edetään tai toimitaan, mikäli asiakas saattaisikin olla potentiaalinen kommunikaation apuvälineen käyttäjä. Lisäksi olisi ollut mukava tutkia, millaisia apuvälineitä koulunkäynninohjaajat toivoisivat kouluun sekä opetus- että apuvälineiksi. Tietenkin kommunikaatioasiantuntijat suunnittelevat riittävän hyviä ja monipuolisia laitteita asiakaskäyttöön koko ajan enemmän, mutta voisiko koulunkäynninohjaajan näkökulmalla kehitysideoihin liittyen olla merkitystä? Koulunkäynninohjaajat ovat usein juuri niitä, jotka oppilaan kanssa eniten ovat tekemisissä ja oppivat sitä kautta tuntemaan oppilaan tarpeet ja taitotason. Opinnäytetyö kuvaa myös hyvin sitä, kuinka erilaisia toimintatapoja ja tavoitteita eri paikoissa toteutetaan. Etenkin kun puhutaan kahdesta eri koulutusasteesta. Kuitenkaan mistään suurista eroista ei puhuta.

Tätä opinnäytetyötä tehdessäni opin itsestäni paljon. Opin, kuinka haastattelutilanteissa tulee toimia asiallisesti ja vastaajien anonymiteettiä kunnioittaen. Olin tietoinen siitä, mitä halusin selvittää ja koska koulunkäynninohjaajan ammattiala on itseäni sydäntä lähellä, halusin selvittää itselleni epäselvän asian tulevaisuutta ajatellen. Opin myös käsittelemään aineistoa ja analysoimaan sitä. Lisäksi sain koulunkäynninohjaajan työnkuvasta paremman kuvan ja sain tietää työn laajuuden puhevammaisuuteen liittyen.

Toiminnastani muuttaisin jonkun verran jälkikäteen ajateltuna. Haastattelukysymykset olisi ollut järkevää lukea ja tehdä huolellisemmin, koska haastatteluiden aikana kysymyksissä ilmeni paljon samankaltaisuuksia ja se saattoi sekoittaa tai hidastaa haastattelussa etenemistä. Haastatteluaineiston säilyttäminen, analysointi ja prosessin jälkeen aineiston asiallinen hävittäminen tulivat itselleni eettisesti tärkeiksi aiheiksi ja

halusin pitää yllä ammattieettistä toimintaani. Tämän kaltaisesta toiminnasta en ollut tietoinen ennen tämän projektin aloittamista.

Tavoitteeni selvittää koulunkäynninohjaajien valmistautumisen ja päivittäisen vuorovaikutuksen toteutuminen kouluympäristössä toteutui ja olen tyytyväinen lopputulokseen. Aineistoa kertyi valtava määrä, jonka avulla sain tehtyä kattavan analyysin tutkimuskysymyksiini. Utta minulle oli, että koulunkäynninohjaajina työskentelee paljon muun koulutuksen omaavia, mutta työnkuva ja työn tavoitteet, eli oppilaan tasa-arvoinen kohtelu ja osallistuminen, ovat samat. Itselleni tämä oli hyvä ja opettavainen kokemus.

LÄHTEET

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8.painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hiltunen, Valma & Hyytiäinen, Merja & Lindroos, Sirpa & Matero, Marja 2008. Ohjaan ja avustan – koulunkäynninavustajan käsikirja.

Huhtanen, Kristina 2005. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhaten taitteessa. Toinen painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 2005. Hakapaino.

Hyvärinen, Matti & Nikander Pirjo ja Ruusuvuori, Johanna 2017. Kyselyhaastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Jantunen, Tommi 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki; Finn Lectura.

Jolanki, Outi & Karhunen, Sanna 2010. Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 395-410.

Kölli, Atte 2018. Miten menestyä asiakastapaamisessa? NoBot Oy. Metropolia ammatikorkeakoulu. Liiketalouden tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 16.4.2020 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/155291/Kolli_Atte.pdf;jsessionid=339EEB8FA07D51B67F18A7771A9A440C?sequence=1

Malm, Anja & Östman, Jan-Ola 2000. Viittomakieliset ja heidän kielensä. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. FinnLectura. RT-Print Oy, Pieksämäki.

Pirrtimaa, Raija & Kontu, Elina 2010. Toiminta-alueittainen opetus. Teoksessa Takala, Marjatta (toim.) Erityispedagogiikka ja kouluikä. Palmenia – sarja 72. Helsinki; Hakapaino, 135 – 147.

Silverman, F. (1980) Communication for the speechless. Englewood Cliffs, N.j. USA: Prentice Hall, Inc.

Takala, Marjatta & Kontu, Elina 2010. Luovat interventiot. Teoksessa Marjatta Takala (toim.) Erityispedagogiikka ja kouluikä. Palmenia – sarja 72. Helsinki: Hakapaino, 90-105.

Takala, Marjatta 2010. Koulunkäyntiavustajat – mahdollistajat. Teoksessa Marjatta Takala (toim.) Erityispedagogiikka ja kouluikä. Palmenia – sarja 72. Helsinki: Hakapaino, 124 - 131.

Tolvanen, Leena 2011. Teoksessa Launonen, Kaisa & Korpijaakko-Huuhka, Anna-Maija (toim.) Kommunikoinnin häiriöt- syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Palmenia-sarja nro 12. Helsinki; Gaudeamus, 95-118.

Virolainen, Emma & Wiiala, Jenni 2009. PCS-kortit osana oppimisympäristöä- Päiväkotiki Pasilan oppimisympäristön kehittäminen. Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 16.4.2020. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/4855/OPPARI%20PDF.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Von Tetzchner, Stephen & Martinsen, Harald 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Kehitysvammaliitto. 2. painos. Helsinki: Hakapaino Oy, 2000.

Aivoliitto 2020. Kommunikaatiokeskus - Sovellukset. Viitattu 23.3.2020. <https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkieliharjo/ohjaus-ja-neuvonta/materiaalipankki/sovellukset/>

Aivoliitto 2020a. Ilmeet, eleet ja piirtäminen arjen tukena. Viitattu 13.4.2020. <https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkieliharjo/vinkkejatarkeen/ilmeet-eleet-ja-piirtaminen/>

Eur-lex 2020. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/2102. Viitattu 13.4.2020 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L2102&from=FI#d1e599-1-1>

Finlex 2019. Viittomakielilaki. Viitattu 14.5.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150359> Viitattu 14.5.2019

Finlex 2020. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta. Viitattu 18.2.2020. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100133>

Finlex 2020a. Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta. Viitattu 18.2.2020. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190306?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=saavutettavuus>

Finlex 2020b. Perusopetuslaki. Viitattu 19.2.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L4P17>

KvaliMOTV 2020. Teemahaastattelu. Viitattu 9.3.2020. https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L6_3_2.html

KvaliMOTV 2020a. Litterointi. Viitattu 16.4.2020. https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L7_2_1.html

KvaliMOTV 2020b. Edustavuus. Viitattu 18.4.2020. https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L6_2_4.html

Haltija 2020. Symwriter ja kerro kuvin. Viitattu 18.2.2020. <https://www.haltija.fi/tuotteet/kommunikointi-ja-nako/kommunikoinnin-apuohjelmat/symwriter-ja-kerro-kuvin/>

Humanistinen ammattikorkeakoulu 2020. Tietoa Humakista. Viitattu 9.3.2020. <https://www.humak.fi/humak/>

Humanistinen ammattikorkeakoulu 2020a. Alueellinen kehittäjä ja kouluttaja koko maassa. Viitattu 19.4.2020. <https://www.humak.fi/humak/alueyksikot/>

Kehitysvammaliitto 2020. Puhevammaisuus. Viitattu 18.2.2020. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/puhevammaisuus/>

Kehitysvammaliitto 2020a. TAIKE. Viitattu 6.3.2020. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tuotteet/taike/>

Kehitysvammaliitto 2020b. Sähkösanoma. Viitattu 20.3.2020. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tuotteet/sahkosanoma/>

Kommunikoin 2019. Bliss-kieli. Viitattu 6.3.2020. <https://www.kommunikoin.fi/2019/11/tietoa-bliss.html>

Koslonen, Tytti & Nisula, Marjukka 2019. Piirtäminen viestinnän ja tulkkauksen tukena. Viitattu 19.4.2020. <https://www.humak.fi/blogit/piirtaminen-viestinnan-ja-tulkkauksen-tukena/>

Kuuloliitto 2020. Kuulovammainen vuorovaikutuksessa. Viitattu 19.4.2020. <https://www.kuuloliitto.fi/wp-content/uploads/2017/01/Kuulovammainen-vuorovaikutuksessa-opas.pdf>

Kuvako 2020. Kuvako-hanke. Viitattu 14.3.2020. <http://kuvako.humak.fi/>

MOI 2020. Kun sanat eivät riitä – Vaihtoehtoinen kommunikointimenetelmä arjen sujuvoittamiseksi. Viitattu 23.3.2020. <http://myowninteractions.hiffa.fi/>

Papunet 2020. Kommunikointiohjelmat PC-tietokoneille. Viitattu 18.2.2020. <http://papunet.net/tietoa/kommunikointiohjelmat-pc-tietokoneille>.

Papunet 2020a. Mitä on puhevammaisuus? Viitattu 18.2.2020. <http://papunet.net/tietoa/mita-on-puhevammaisuus>

Papunet 2020b. Muu viittomakommunikaatio. Viitattu 16.4.2020. <https://papunet.net/tietoa/muu-viittomakommunikaatio>

Papunet 2017c. Kirjoittaminen ja piirtäminen. Viitattu 19.4.2020. <https://papunet.net/tietoa/kirjoittaminen-ja-piirtaminen>

Savas 2020. Kommunikaatio ja vuorovaikutus. Viitattu 9.3.2020. http://www.savas.fi/userfiles/file/tuettu_paatoksenteko/Kommunikaatio_ja_vuorovaikutus.pdf

Selko.fi 2019. Koulunkäynti ja opiskelu. Viitattu 5.9.2019. <https://selko.fi/artikkelit/koulunkaynti-ja-opiskelu/2203-2/>

Tikoteekkiverkosto 2020. Kommunikointitaulut- ja kansiot. Viitattu 18.4.2020. <https://tikoteekkiverkosto.fi/apuvalineiden-saatavuus/kommunikointitaulut-ja-kansiot/>

Valteri 2020. AACi-kommunikaatiokansiot. Viitattu 9.3.2020. <https://www.valteri.fi/palvelut/yksilolliset-materiaalit/kommunikointikansiot/aaci-kommunikointikansiot/>

Yle 2016. Viittomakieli. Viitattu 16.4.2020. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/12/15/viittomakieli>

LIITTEET

Liite 1

Taustakysymykset

OHJAAJA

Koulutuksesi?

Kuinka kauan olet työskennellyt koulunkäynninohjaajana? (Työkokemus vuosina)

Millainen oma työnkuvasi on?

OPPILAAT

Minkä ikäisten puhevammaisten asiakkaiden kanssa työskentelet tai olet työskennellyt?

Minkä asteinen puhevamma?

Oletko käyttänyt työssäsi...

tukiviittomia?

kuvia?

kuvakommunikaatiokansiota?

elektronista apuvälinettä?

Oletko saanut koulutusta niihin?

Keiden kanssa teet yhteistyötä valmistautumisen tukena? Puheterapeutti? Psykologi? Terveystenhoitaja? Vanhemmat? Opettajat? Muut ohjaajat?

VALMISTAUTUMINEN

Onko koululla omia kommunikaation apuvälineitä tarjolla?

Keitä käytät valmistautumisessa tukena? Puheterapeutti? Psykologi? Terveystenhoitaja? Vanhemmat? Opettajat? Muut ohjaajat?

ARKI

Kuinka arki toteutuu koulunkäynninohjaajan ja puhevammaisen oppilaan välisessä vuorovaikutuksessa?

Millaisia asioita huomioidaan?

Liite 2

Tutkimuslupa

Opinnäytetyön tekijä: Tero Kaipainen, opiskelen Humanistisessa ammattikorkeakoulussa viittomakielen ja tulkkauksen alaa ja teen tällä hetkellä opinnäytetyötäni ammattikorkeakouluun. Opinnäytetyöni ohjaajana toimii [REDACTED]

Tilaaaja: Humanistinen ammattikorkeakoulu, Tulkkaus ja kielellinen saavutettavuus

Opinnäytetyön aihe ja kesto: Tutkin koulunkäynninohjaajan ja oppilaan välisen vuorovaikutuksen ylläpitämistä ja sen kehittämistä. Erityisenä mielenkiintonani on se, miten koulunkäynninohjaaja liittyy oppilaan kommunikaation ja vuorovaikutustaitojen edistämiseen koulun arjessa. Opinnäytetyöni toteutuu syyskuu 2019 - toukokuu 2020 välisenä aikana. Työn valmistuttua opinnäytetyöni julkaistaan Theseus- tietokannassa.

Tapa, jolla aineistoa käsitellään: Laadullinen tutkimus. Haastatteluina kerätty aineisto tulee vain ja ainoastaan käyttöön tähän opinnäytetyöhön. Haastattelut tallennetaan puhelimen äänitysominaisuudella ja haastatteluun vastataan anonyymisti. Aineistoa käsitellään ja säilytetään luottamuksellisesti. Opinnäytetyöni valmistuttua kaikki äänitetyt haastattelumateriaalit tuhoetaan asianmukaisesti.

Haastattelun kesto: 30 – 60 min. Haastateltavaa / haastateltavia koulunkäynninohjaajaa / -ohjaajia haastatellaan anonyymisti ja vain äänitysmuodossa, eli kuvaamista ei suoriteta. Haastateltaville ei ole etukäteismateriaalia eikä haastattelun aikana jaeta kysymyslomakkeita tai muitakaan materiaalia.

Mikäli kysyttävää ilmeni / ilmenee, vastaan mielelläni mahdollisiin työhön liittyviin kysymyksiinne.

Ystävällisesti,

Tero Kaipainen tero.kaipainen@humak.fi

Liite 3

